

2. in fol

AFG

∇

fol. II. 44.

B

DE NEDERLANDSCHE AFDEELING
op de Wereld-Tentoonstelling te Brussel in 1897.

VERSLAG

UITGEBRACHT

DOOR DE COMMISSIE TOT BEHARTIGING DER
BELANGEN VAN DE NEDERLANDSCHE
INZENDERS OP DE WERELD-TENTOONSTELLING
TE BRUSSEL 1897.

AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1898.

AFGEVOERD
VARIA.

183.

5

1

1

1

1

1

2

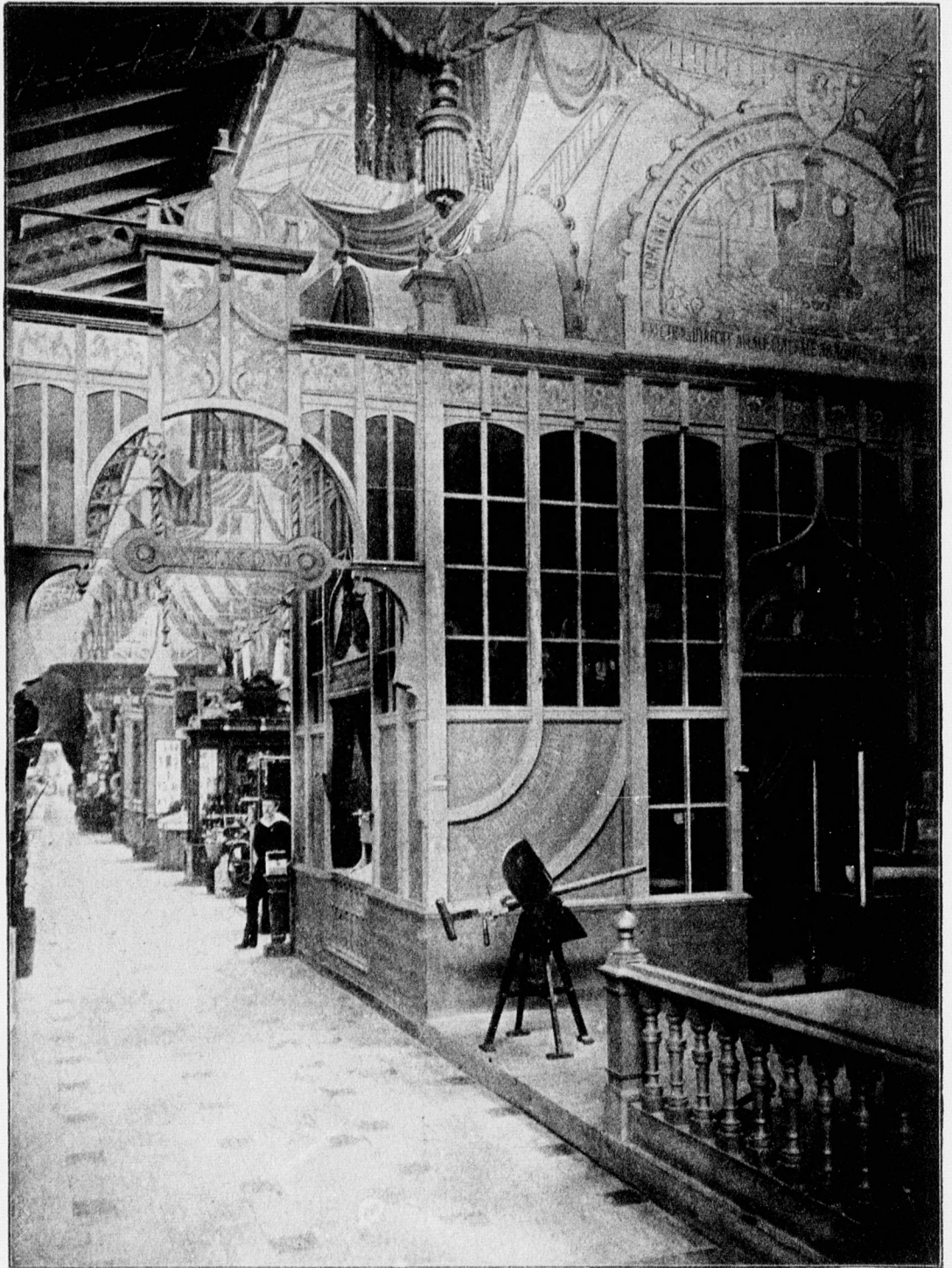
1

1

1

S
1

3

INGANG DER AFDEELING MET PAVILJOEN DER
M^U. TOT EXPL. V. STAATSSPOORWEGEN.

DE NEDERLANDSCHE AFDEELING
op de Wereld-Tentoonstelling te Brussel in 1897.

VERSLAG

UITGEBRACHT

DOOR DE COMMISSIE TOT BEHARTIGING DER
BELANGEN VAN DE NEDERLANDSCHE
INZENDERS OP DE WERELD-TENTOONSTELLING
TE BRUSSEL 1897.

AMSTERDAM. — J. H. DE BUSSY. — 1898.

1 2

1 1

1 1

1 1

1 1

INHOUD.

	PAGE.
I. DE ORGANISATIE DER TENTOONSTELLING	7
II. DE NEDERLANDSCHE AFDEELING	12
§ 1. Geschiedenis	12
§ 2. De Afdeeling	16
§ 3. De Jury	18
§ 3. De uitreiking der bekroningen	22
III. GROEPEN EN KLASSEN	25
§ 1. Sociale Economie. Gr. II—VII	25
§ 2. Hygiëne. Gr. VIII—XIII	26
§ 3. Metalen, Ceramiek, Glas. Gr. XVII	27
§ 4. Meubileering. Gr. XVIII	31
§ 5. Bouwkunde. Gr. XIX	32
§ 6. Toegepaste Kunst. Kl. 69—71	33
§ 7. Boek- en Steendrukkerij. Gr. XXIII	33
§ 8. Muziekkunst. Gr. XXIV	34
§ 9. Artillerie en Genie. Gr. XXXI, XXXII	35
§ 10. Werktuigk., Burgerl. Genie. Gr. XXXIV, XXXV	36
§ 11. Metaalnijverheid. Gr. XXXVII	37
§ 12. Chemische Nijverheid. Gr. XXXVIII	38
§ 13. Nijverheid voor Voeding. Gr. XXXIX	40
§ 14. Tabak en Sigaren. Kl. 149	48
§ 15. Weverij. Gr. XL	51
§ 16. Landbouw. Gr. XLII	51
§ 17. Sportmaterieel. Gr. XLIV	52
§ 18. Vischvangst. Gr. II	53
§ 19. Handel. Gr. LIV	54
§ 20. Koloniën. Gr. LV	55
IV. § 1. Handelsverkeer	57
§ 2. Bronnen	61
§ 3. Deelneming en Resultaten	62
BIJLAGEN	66

Nederlandsche Commissie.

- Jhr. Mr. C. J. DEN TEX, Lid der Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, te Amsterdam . . . *Voorzitter.*
- C. N. J. MOLTZER J.Ezn., Lid der Provinciale Staten van Noord-Holland, te Amsterdam . . .
- Jhr. Mr. W. TH. GEVERS DEYNOOT, Advocaat, Oud-Secretaris der Kamer van Koophandel en Fabrieken te 's-Gravenhage, te 's-Gravenhage . . . } *Onder-Voorzitters.*
- G. VAN MESDAG, Lid der firma C. J. VAN HOUTEN & ZN., te Weesp *Penningmeester.*
- Jhr. Mr. K. J. SCHORER, Advocaat en Procureur, te Amsterdam *Secretaris.*
- G. DE JAGER, Lid der firma VERHAEREN & DE JAGER, te Brussel *Gedelegeerd Lid.*
- H. F. BULTMAN, Lid der Eerste Kamer der Staten-Generaal, President van het Nederlandsch Landbouw-Comité, te Haarlemmermeer.
- EDUARD CULPERS, Architect, te Amsterdam.
- A. C. M. VAN ETTEN, Ingenieur van het Museum van Voorwerpen ter voorkoming van Ongelukken en Ziekten in Fabrieken en Werkplaatsen, te Amsterdam.
- Mr. A. FERF, Secretaris van het Nederlandsch Landbouw-Comité, te 's Hage.
- P. F. Baron VAN HEERDT, Directeur der Afdeeling Waarnemingen ter zoe, van het Meteorologisch Instituut, te Utrecht.

TH. 'T HOEN, Lid der firma RÉGNIER, 'T HOEN & Co., te Brussel.
W. KOLKMAN, Lid van den Gemeenteraad van Dordrecht,
te Dordrecht.

Mr. D. MESRITZ, Advocaat en Procureur, te Amsterdam.

Dr. W. P. RUIJSCH, Adviseur aan het Departement van Binnen-
landsche Zaken voor de Medische en Veterinaire politie, te 's Hage.

J. W. SWARTH, Lid der firma SWARTH & KERREMANS, te Brussel.

J. BERNARD TIMMERMANS WZN., Lid der firma W. TIMMERMANS
& ZONEN, Voorzitter der Kamer van Koophandel en Fabrieken te
Waalwijk, te Waalwijk.

MARTIN WOLFF, Koopman, te Amsterdam.

L. F. H. WOLVERS, Lid der firma WOLVERS & Co., te Amsterdam.

A. VERKERK, Expeditie der Commissie te Rosendaal en Brussel,
te Amsterdam.

VERSLAG *der Commissie tot behartiging der
belangen van de Nederlandsche inzenders op
de Wereldtentoonstelling te Brussel in 1897.*

I.

De organisatie der Tentoonstelling.

Voor België is de Wereldtentoonstelling van 1897 in elk opzicht een succes geweest. Zij is niet alleen zooals nu is gebleken, financieel geslaagd, maar zij is door de deelneming van bijna alle beschaafde natiën hoogst belangrijk voor handel, nijverheid en kunst geweest. Het was de eerste Wereldtentoonstelling in België die op den naam „internationaal” aanspraak maken mocht. Op de terreinen in het „Parc du Cinquantenaire”, waar de gebouwen van het Concours van 1888 nog stonden en weder dienst deden na ondergane vergrooting, en in het Park van Tervueren met het Parc du Cinquantenaire door een electrischen tram verbonden, waren de verschillende gebouwen geplaatst. De gunstige ligging dezer terreinen, de belangrijkheid der Expositie, het artistieke Oud-Brussel, het schoone weder van den zomer van 1897, alles werkte mede tot het slagen der tentoonstelling en lokte deze dan ook den geheelen zomer een stroom bezoekers naar Brussel.

Deze factoren alleen zouden evenwel het succes niet hebben kunnen verzekeren, de grond hiervoor moet veeleer worden gezocht in de uitstekende wijze waarop de tentoonstelling sinds 1893 was voorbereid, en de groote zorg waarmede zij was georganiseerd. Het is daarom zeker niet onbelangrijk hier een kort overzicht harer organisatie te geven.

In 1893 vormde zich te Brussel een naamlooze vennootschap onder den naam van „Bruxelles-Exposition” met het doel eene te Brussel te houden tentoonstelling voor te bereiden. Niettegenstaande Antwerpen in 1894 met zijne Expositie de plannen dezer vennootschap doorkruiste, werd het eens opgevatte voornemen niet opgegeven en werd nog in datzelfde jaar van de Regeering de toezegging van haren steun verkregen. Deze steun nam later een bepaalden vorm aan; de Regeering garandeerde der Vennootschap de vergoeding van een eventueel te kort tot een maximum van 600.000 *fres.* De Vennootschap zelve bracht het benodigde kapitaal spoedig bijeen. Haar Raad van Beheer, Conseil d'Administration, benoemde een Comité Exécutif, het dagelijksch bestuur der Vennootschap vormende. Het Comité Exécutif bestond uit de H.H. E. DE MOT, advocaat, wethouder te Brussel, President, en uit de leden G. BORDIAU, architect, GEORGES DUPRET, EMILE ELOY, MAURICE LEMONNIER, EDM. NÉRINX, Majoor A. THUIS. Het was het werk dezer Heeren om aan het nog slechts op papier bestaande plan leven te geven. Zij zijn in deze zoo moeilijke taak uitstekend geslaagd. Behalve dit Uitvoerend Comité werden verschillende Comité's gevormd, voor Pers, voor Feesten, voor Medischen Dienst, Post, Telegraaf, Manutentie. Bij Kon. Besluit van 17 Dec. 1895 werd onder eerevoorzitterschap van Z. K. H. den Graaf van Vlaanderen een „Commission Organisatrice” ingesteld, wier taak het was 1° de classificatie der tentoon te stellen voorwerpen op te maken, 2° progamma's voor wedstrijden vast te stellen, 3° desiderata voor te stellen en het bedrag der voor de oplossing toe te kennen geldprijzen te bepalen, 4° de deelneming in België voor tentoonstelling en wedstrijden op te wekken, 5° Congressen en conférences te organiseeren. Uit den boezem dezer Commissie werd een Comité Central gevormd, terwijl uit haar tevens een President aan elke der voor de 14 sectiën benoemde commissie werd aangewezen. De 14 sectiën waaruit de Tentoonstelling zou bestaan waren: 1. Schoone Kunsten, 2. Economie Sociale, 3. Hygiëne, 4. Reddingswezen, 5. Kunstnijverheid, 6. Verlichting, 7. Electriciteit, 8. Krijgskunde, 9. Nijverheid, 10. Sport, 11. Volksspelen, 12. Tijdelijke wedstrijden voor land- en tuinbouw, 13. Onderwijs, nijverheid der vrouw, 14. Handel, Koloniën.

In nauw verband met de genoemde „Commission Organisatrice” werd door de Regeering het „Commissariat général du gouvernement” ingesteld. Tot „Commissaire général” werd de graaf A. D’OULTREMONT benoemd, die op het gebied van tentoonstellingen zijn sporen reeds verdiend had. Door het Commissariaat der Regeering oefende deze toezicht uit op alle handelingen van het Comité Exécutif en der Société „Bruxelles-Exposition”. Reglementen aangaande dienstbaarheid, circulatie, décoration, entrées enz. werden onder medewerking van den Regeeringscommissaris vastgesteld; het algemeene reglement in de eerste plaats. Ter bescherming van de belangen der buitenlandsche deelnemers werd het „Commissariat des sections étrangères” gevormd, aan het hoofd waarvan de Heer CH. PÉCHER stond. Het Commissariaat voor de Jury werd bestuurd door den Heer J. GODY. Buitendien werd een Commissaris voor elke der 14 sectiën door de Regeering benoemd.

De Regeering verleende dus — het financieele risico voor een deel aan de Naamlooze Vennootschap latende — haren steun door aan de tentoonstelling een officiël karakter te geven, dat natuurlijk niet weinig er toe heeft bijgedragen zoowel de deelneming in België als daarbuiten aan de tentoonstelling te verzekeren. De stad Brussel stond de terreinen in het Park du Cinquantenaire om niet af, terwijl Z. M. de Koning die reeds vroeger het patronaat der Expositie had aanvaard, zijn park te Tervueren beschikbaar stelde.

De Regeering liet het echter niet bij de ruime garantie en den steun door de verschillende commissariaten verleend; op initiatief van den Minister van nijverheid en arbeid NISSENS, onder wiens departement de tentoonstelling ressorteerde, bestemde de Kamer een som van 300.000 fres. voor de beste oplossing der „desiderata” en „questions de concours”, welke door de commissiën der verschillende sectiën werden geformuleerd. Men verwachtte dat hierdoor de tentoonstelling niet alleen een synthese der nijverheid uit alle landen zou zijn, maar tevens den stoot zou geven tot uitvindingen en verbeteringen. Het denkbeeld van een dergelijken uitvindingswedstrijd is niet nieuw, en moet reeds in de „Nova Atlantis” van BACON VAN VERULAM te vinden zijn. In 1888 had de Heer LEON SOMSÉE getracht het met zijn

„Concours International” te verwezenlijken, deze poging mislukte echter vrijwel. In hoeverre het Concours ditmaal vruchten heeft afgeworpen is nog niet te zeggen, daar de uitkomst nog niet is bekend gemaakt. De definitie van een desideratum wordt in het programma aldus gegeven: *Le desideratum est une question réclamant un progrès nouveau, réel et considérable sur des points précisés et dans un sens indiqué d'avance. La réponse doit être adéquate à la question et rendue tangible par des objets à exposer*”. Van een „Concours” luidt de definitie: *Le concours porte sur les perfectionnements réalisés dans la confection d'objets indiqués d'avance dans un sens et sur des points laissés au choix des concurrents*. Om de deelneming aan dezen wedstrijd te vergemakkelijken waren voor inzendingen van wetenschappelijken aard in de sectiën 1, 2, 3, 4, 5, 5bis, 8, 12 en 13 internationale afdelingen ingericht, waar plaatsruimte gratis werd verstrekt en welke beheerd werden door van regeeringswege aangestelde Commissarissen. Elke deelnemende natie had recht op eene vrije ruimte in verhouding tot de grootte harer afdeling. Hoewel de internationale afdelingen niet onbelangrijk waren, hebben zij toch niet den verwachten opgang gemaakt, en heeft men later veranderingen in deze regeling gebracht.

Aldus voorbereid en door Regeering en Stad gesteund, is het mogelijk geweest, dat de Heer De Mor, President van het Comité Exécutif, in zijne rede bij de opening der Tentoonstelling uitgesproken, kon verklaren, dat 25 natiën aan de roepstem van België gehoor hadden gegeven en dat 12000 exposanten de terreinen te Bruxelles — 132 Hectaren — en te Tervueren innamen.

Het „Palais du Cinquantenaire” met zijn 112000 M² bood ter nauwernood ruimte genoeg. België zelf besloeg 25000 M², Frankrijk 15000 M², Gr. Brittannië 6355 M², Oostenrijk 1700 M², Hongarije 1700 M², Nederland 1220 M², Duitschland 1200 M², Italië 1000 M², Zwitserland 1000 M², Turkije 720 M², V. S. v. Noord-Amerika 680 M², Persië 405 M², Bosnië-Herzegovina 400 M², San Domingo 200 M², Paraguay 120 M², Liberia 35 M², Chili 35 M², Japan, Luxemburg, Rusland, Denemarken, Spanje, Portugal, Zweden en Noorwegen, en China. Deels waren deze rijken officieel vertegenwoordigd, zooals

Frankrijk, Gr. Brittanië, Duitschland, Oostenrijk, Hongarije, deels was de deelneming aan het particulier initiatief overgelaten. Van deze laatsten nam Nederland zoowel wat belangrijkheid zijner inzendingen, als wat oppervlakte aangaat, de eerste plaats in. Van de officiële vertegenwoordigde, dus gesubsidiëerde natiën, was Frankrijk met zijn werkelijk schitterende afdeeling verreweg de voornaamste.

Eene beschrijving der terreinen met de zich daar bevindende expositiën zoude ons hier te ver voeren; wij willen slechts aanstippen, dat zich daar ook bevonden het „Palais de l'alimentation française”, 2000 M², behoorende bij de fransche sectie; alsook het pavillon d'Algers en de nimmer ontbrekende rue du Caire.

Aan het C. E. was de verplichting door de Regeering opgelegd om een afzonderlijke tentoonstelling voor den Congostaat in het park te Tervueren in te richten. Door deze tweede tentoonstelling die geheel afgescheiden en ver verwijderd van het Park du Cinquanteaire, een geheel afzonderlijke administratie vereischte en het bezoekend publiek verdeelde, werd het C. E. voor een zeer moeilijke taak gesteld. Deze tentoonstelling met inboorlingen, fauna en flora van den Congo, en vooral de uit Congo-ivoor vervaardigde beeldhouwwerken, vormde een hoogst belangrijk geheel.

België heeft met deze tentoonstelling den deelnemenden natiën bewezen, volkomen berekend te zijn voor de taak die het op zich had genomen, en ons Nederlanders in 't bijzonder heeft het getoond wat een klein land vermag wanneer regeering, stad en land hand in hand gaan!

II.

De Nederlandsche Afdeeling.

§ 1. Geschiedenis.

Door de Belgische Regeering tot deelneming aan de Tentoonstelling te Brussel aangezocht, heeft de Nederlandsche Regeering gemeend zich, op grond van het votum der Tweede Kamer naar aanleiding der Tentoonstelling te Antwerpen in 1885, van eene officiële vertegenwoordiging van onzen handel en van onze industrie te moeten onthouden, gelijk zij dit ook in 1893 te Chicago en in 1894 te Antwerpen deed. H. H. Excellentiën Jhr. Mr. J. RÖELL en PH. W. VAN DER SLEJDEN, toenmaals Ministers van Buitenlandsche Zaken en van Waterstaat, Handel en Nijverheid, noodigden echter Jhr. Mr. C. J. DEN TEX, Lid der Gedeputeerde Staten van Noord-Holland te Amsterdam, uit zich wel te willen belasten met de vorming eener commissie, en aldus het particulier initiatief, in de plaats te doen treden eener deelneming van regeeringswege. De Heer DEN TEX nam deze taak op zich en vormde met voorkennis en goedvinden der genoemde Ministers de Commissie tot behartiging der belangen der Nederlandsche inzenders op de Wereldtentoonstelling te Brussel in 1897, welke zich definitief constitueerde den 7^{en} November 1896. Het Bureau der Commissie was samengesteld uit:

Jhr. Mr. C. J. DEN TEX, te Amsterdam, *Voorzitter*.

C. N. J. MOLTZER J.EZN., te Amsterdam.

Jhr. Mr. W. TH. GEVERS DEYNoot, te 's-Hage, } *Onder-Voorzitters.*

G. VAN MESDAG, te Weesp, *Penningmeester*.

Jhr. Mr. K. J. SCHORER, te Amsterdam, *Secretaris*.

G. DE JAGER, te Brussel, *Gedelegeerd Lid*.

Leden waren de Heeren:

H. F. BULTMAN, te Haarlemmermeer.

ED. CULPERS, te Amsterdam.

A. C. M. VAN ETTEN, te Amsterdam.

MR. A. FERF, te 's-Hage.

P. F. BAFON VAN HEERDT, te Utrecht.

MR. D. MESRITZ, te Amsterdam.

DR. W. P. RUYSCH, te 's-Hage.

MARTIN WOLFE, te Amsterdam.

L. F. H. WOLVERS, te Amsterdam.

De samenstelling der Commissie werd in de *Staats-Courant* dd. 25 Nov. 1896 openbaar gemaakt en aan de Belgische Regeering door onzen Gezant te Brussel gecommuniceerd.

De Commissie assumeerde zich later nog de Heeren:

TH. 'T HOEN, te Brussel.

W. KOLKMAN, te Dordrecht.

J. W. SWARTH, te Brussel.

J. B. TIMMERMANS, te Waalwijk.

Terloops zij hier opgemerkt, dat onze commissie heeft gemeend, dat, aangezien zij geene Regeeringscommissie was, de titel van commissaris-generaal door haren voorzitter niet kon worden aangenomen; daarom werd dan ook aan het te Brussel wonende lid der commissie de titel gegeven van „gedelegeerd lid”. Hoewel ons later is gebleken dat men in België en ook in andere landen zich niet strikt aan deze opvatting houdt, houden wij die toch voor de eenige juiste. Wordt daaraan echter niet strikt de hand gehouden, dan kan zulks tot misverstand aanleiding geven, zooals wij tot ons leedwezen moesten ondervinden.

De Commissie stelde zich terstond in verbinding met het C. E. ter verkrijging van een geschikt emplacement in het hoofdgebouw. Zij slaagde hierin geheel naar wensch. De Nederlandsche afdeeling lag aan den hoofdingang van den rechtervleugel van het gebouw en vormde als 't ware den doorgang naar de Fransche afdeeling,

die — men wist het reeds toen — het glanspunt der tentoonstelling zou uitmaken, terwijl zij aan de andere zijde, den ingang, werd begrensd door Luxemburg. 60 M. lang en 20 M. breed besloeg de Nederlandsche afdeeling een oppervlakte van 1200 M², waarbij later nog 26 M² werden gevoegd, welke van Luxemburg werden overgenomen.

De voorwaarden waarop plaatsruimte verhuurd werd, waren dezelfde voor alle natiën, en in het contract werd ook de clause, waarbij de Nederlandsche Commissie op den voet der meest begunstigde werd behandeld, opgenomen. Het was de taak van het Regeerings-Commissariaat om voor de naleving dezer clause te waken. Bij dit contract had de Commissie de werkzaamheden der zoogenaamde manutention aan het C. E. opgedragen, welke regeling tot geen enkele klacht van de zijde der inzenders aanleiding heeft gegeven.

Het Bureau der Commissie werd in October 1896 gevestigd in de N. Doelenstraat 20 te Amsterdam, vanwaar de circulaire, waarin tot deelneming werd uitgenoodigd en de voorwaarden bekend gemaakt benevens een exemplaar van het Algemeen Reglement en inschrijvingsbiljet, in grooten getale door het land werden verspreid. De prijzen voor plaatshuur in de afdeeling waren gesteld op *f* 45 per M² afgezonderde en *f* 30 niet afgezonderde ruimte, terwijl de strekkende M. wandvlakte eveneens ad *f* 30 werd berekend. Aangezien de decoratie der afdeeling, de manutentie de bewaking en de expeditie hierin begrepen waren, was dit tarief — hetzelfde als dat der gesubsidieerde Belgische afdeeling — zeker zeer billijk te noemen.

Op daartoe gedane aanvraag werd door Z. E. den Minister van Financiën bij resolutie d.d. 3 Maart 1897 No. 48 (Inv. en Acc.) bepaald, dat onder zekere aldaar genoemde voorwaarden, voor goederen van de tentoonstelling afkomstig, bij wederinvoer vrijdom van rechten zou worden verleend.

De H. J. Spoorweg Maatschappij en de Maatschappij t. Expl. v. S. S. kwamen den inzenders te gemoet door te bepalen dat onder zekere voorwaarden van goederen bestemd voor de Tentoonstelling slechts de helft der vracht zoude te voldoen zijn.

De werkzaamheden der expeditie had de Commissie voor hare rekening genomen en vertrouwdde zij de zorgen daarvoor toe aan den

Heer A. A. J. VERKERK, directeur der Messageries Internationales, voorheen François Janssen, te Amsterdam, welke zich tot groote tevredenheid der inzenders van deze taak heeft gekweten.

Om zich van eene tijdige aankomst der goederen te Brussel te verzekeren — een noodeloos wachten der goederen te Brussel te voorkomen — het uitoefenen van contrôle op de door spoorwegen en douanen geëischte formaliteiten door den expediteur mogelijk te maken, meende de Commissie, dit alleen te kunnen bereiken door de goederen te verzamelen. Rozendaal wees zich van zelf door zijne zuidelijke ligging als verzamelplaats aan; toch is het der Commissie later gebleken dat de beschikbare ruimte aldaar ten eenenmale onvoldoende is, zoodat de expediteur bij de terugzending der goederen zich niet aan die verzamelplaats heeft kunnen houden. In de circulaire „Expeditie” werden den inzenders de noodige inlichtingen gegeven en hun verzocht de goederen vóór 8 April te Rozendaal te doen arriveeren. Slechts een zeer klein gedeelte gaf hieraan gevolg. In 't algemeen kan wel gezegd worden, dat data in tentoonstellingszaken genegeerd worden.

De Commissie, oordeelende dat in eene Nederlandsche afdeeling de scheepvaart niet mocht ontbreken, had (op initiatief van haren Voorzitter) getracht, een, zij het dan ook kleine maritieme afdeeling te vormen. H. M. de Koningin-Regentes had hiertoe welwillend een model-oorlogsschip afgestaan, terwijl het Ministerie van Marine modellen, zeevaartkundige instrumenten en uitrustingsstukken ter beschikking der Commissie stelde.

Zonder eenig subsidie van Regeeringswege was de Commissie aldus in staat den Nederlandschen handel en nijverheid de deelneming aan de tentoonstelling bij onze zuidelijke naburen mogelijk te maken. Een geschikte plaatsruimte was verkregen, het tarief der plaatshuur was gering, faciliteiten waren verleend door douanen en spoorwegen, circulaires en reglement waren in grooten getale verspreid — maar de termijn van inschrijving tot 15 December opengesteld verstreek en er waren toen slechts eenige inschrijvingsbiljetten ingekomen! Dank zij echter den ijver van eenige leden der Commissie die de industriëlen, waarop ons land terecht trotsch

mag zijn, persoonlijk bezochten, kwamen langzamerhand in de volgende maanden de intekenaars; zelfs nog in Mei en Juni en — wat niet te voorzien was geweest — de Commissie moest ten slotte aanvragen weigeren, na nog een stuk van Luxemburg bij de afdeeling te hebben getrokken. Toch is de deelneming uit Nederland niet naar verhouding van de belangrijkheid van het handelsverkeer met België geweest. Voor een groot deel moet deze terughoudendheid aan de vele tentoonstellingen der laatste jaren, Antwerpen 1894, Amsterdam 1895 worden toegeschreven, deels is zij voor het gevolg van het Belgische douaneregime der jaren 1895 en 1896, waardoor Nederland in zijn export naar België zeer getroffen wordt. Niettegenstaande deze omstandigheden bedroeg ten slotte het aantal inzenders 110, waarvan sommigen in verschillende klassen exposeerden, zoodat de Katalogus 126 nummers telde.

§ 2. De Afdeeling.

De Heer EDUARD CUIJPERS, architect te Amsterdam en lid der Commissie, belastte zich geheel belangeloos met de inrichting en versiering der afdeeling. Aan de indeeling der inzendingen, te Amsterdam op het papier gemaakt, heeft de architect zich bij de plaatsing in hoofdzaak kunnen houden. De façade der afdeeling waarin het paviljoen der Staatsspoor was opgenomen, werd met groote ingenomenheid door het C. E. goedgekeurd. De Heer CUIJPERS was bij de verdere inrichting van het idee uitgegaan, dat de bruine en zwarte etalagekasten uit den tijd zijn, en wilde daarom langs de beide wanden der afdeeling vertrekken van gemiddeld 3.5 M. bij 5 M. inrichten die allen gelijksoortig geschilderd en gedecoreerd, de tentoongestelde voorwerpen tot hun recht zouden doen komen, om tevens op deze wijze een einde te maken aan het chaotisch aanzien, dat maar al te dikwijls Nederlandsche afdeelingen heeft gekenmerkt. Het heeft moeite gekost om bij onze industrieelen dit denkbeeld ingang te doen vinden, en de Heer CUIJPERS heeft het dan ook slechts aan eene zijde der afdeeling, waar negen zulke vertrekken waren, kunnen doorzetten. Bij de versiering der afdeeling was afgeweken van de tegenwoordig algemeen ge-

EXPOSITIE VAN JOOST 'T HOOFT & LABOUCHÈRE TE DELFT EN
W. STEVENS TE KRALINGEN.

volgde wijze van de wanden met velums te overspannen; in de afdeeling waren oranje banen van uit het midden van het dak naar de wanden gespannen, en waren daar waar de banen werden opgenomen de wapens van Nederlandsche steden en provinciën aangebracht. Terwijl de velums o.a. der Duitsche afdeeling spoedig onder stof bedolven, het zoo schaarsche licht niet meer doorlieten, bleef de Nederlandsche afdeeling tot den laatsten dag helder en vroolijk. De wanden waren versierd met reclame-tableaux, welke ten gotale van vier en twintig tezamen een reclame-optocht voorstelden. Deze welgeslaagde vereeniging van reclame en decoratie was uitgevoerd volgens aanwijzing van den Heer CULPERS. De installatie der afdeeling, de kleuren, de versiering, de tableaux aan den wand vormden een uitstekend geheel. De Jury van kl. 64 - 67 heeft het werk van den Heer CULPERS op prijs gesteld door hem als collaborateur der Nederlandsche Commissie het Eerediploma toe te kennen. Wanneer men weet dat er slechts vijf van deze diploma's aan architecten gegeven zijn, dan heeft dit een groote waarde. De Nederlandsche Commissie werd voor de decoratie met een Eerediploma, voor de installatie der afdeeling met een Gouden Medaille bekroond.

De Commissie heeft zich gelukkig geacht in den heer CULPERS een architect bezeten te hebben, die met den hem eigen smaak en met onverflauwen ijver zijne moeilijke taak heeft volbracht.

Zeer te betreuren was het dat, terwijl het zich in den beginne liet aanzien dat wij een der eersten gereed zouden zijn, ten slotte de afdeeling door het te laat komen van enkele inzenders een geruimen tijd den indruk van niet-af maakte.

Toen den 29sten April de Expositie voor bezoekers werd opengesteld, was niet alleen onze afdeeling, maar ook nog geen andere, allermint de Belgische, gereed. Eerst begin Juni was werkelijk alles ter plaatse. De officiële opening door Z. M. den Koning had 10 Mei in tegenwoordigheid der tentoonstellingsautoriteiten en het corps diplomatique plaats. Z. M. betuigde dien dag bij het bezoek der afdeeling zijne ingenomenheid met de deelneming van Nederland. Gedurende den zomer herhaalde Z. M. zijn bezoek.

De Nederlandsche afdeeling maakte een zeer aangenamen indruk

hetgeen behalve — aan decoratie en indeeling — voor een groot deel het gevolg was van de flinke deelneming onzer kunstnijverheid, vertegenwoordigd door aardewerk, gedreven zilver, gouden werken, tapijten, smeedwerk, lakwerken, meubelen. Het was ditmaal niet alleen boter, kaas en koek.

Niet alleen in het hoofdgebouw, ook op de terreinen was Nederland vertegenwoordigd. In het jolige Bruxelles-Kermesse — in den geest van Oud-Holland en Oud-Antwerpen — vinden wij het huisje der firma Erven L. Bols, allen Hollanders bekend. Aldaar had ook de firma CATZ & Zoon een gebouwtje voor Catz-Elixer. Op de terreinen vinden wij de paviljoens der firma's GROOTES, BLOOKER en het gebouwtje der Hollandsche-IJzeren Spoorweg, met bijzonder fraaie tegels der Plateelbakkerij Rozenburg; tegenover het Palais de l'Alimentation verkocht de firma HAMERS en MEEUS de voortbrengselen harer fabriek te Oisterwijk.

De bewaking der afdeling was toevertrouwd aan een detachement matrozen onder bevel van een stuurman der Marine. De goede houding, de medailles onzer Jantjes trokken niet weinig de aandacht. Ontvreemdingen van belang vonden niet plaats.

De speciale Katalogus der afdeling, in de afdeling verkrijgbaar gesteld, heeft bij de bezoeken der jury goede diensten bewezen, daar de Algemeene Katalogus zich niet in alle handen bevond.

§ 3. De Jury.

Bij vroegere wereldtentoonstellingen was het gebruikelijk de werkzaamheden der Jury te verdeelen over de „jury de classe”, de „jury de groupe” en de „jury supérieur”; deze wijze van werken werd niet gevolgd in het reglement door het regeeringscommissariaat vastgesteld. De „jury de groupe” — de tweede instantie — verviel terwijl de „jury de classe” nu werd vervangen door de „jury d'examen”, wier nu veel omvangrijker arbeid werd voorbereid door instructeur-rapporteurs. De reclames tegen de beoordeeling der „juries d'examen” werden voorgebracht bij de jury supérieur; deze verwees de zaak, indien zij er gronden voor vond, naar de desbetreffende jury d'examen terug. Ook kon zij naar de jury d'examen verwijzen in gevallen

waar het „réglement du jury” niet juist was toegepast. Zelf mocht zij de uitspraken der jury d'examen niet wijzigen. De uitspraken der jury d'examen werden niet officiëel bekend gemaakt, doch werden allen desgevraagd medegedeeld; dientengevolge bestond er geen officiële termijn voor reclames en kon door deze geheimhouding dan ook in enkele gevallen een onjuiste beoordeeling niet worden hersteld. Onder de bekwame leiding van den Commissaris voor de jury, den Heer GODY, heeft deze vereenvoudigde regeling overigens uitstekend voldaan en is zij gebleken minder omslachtig en tijdrovend te zijn dan de vroegere drieledige verdeling in „jury de classe”, „de groupe” en „supérieur”.

De basis waarop op voordracht der verschillende commissarissen-generaal, de juryleden door het Belgische gouvernement werden benoemd was op elke 30 à 40 exposanten één lid; het aantal plaatsvervangende leden mocht niet grooter zijn dan de helft der effectieve. Voor Nederland was deze regeling bijzonder ongunstig. De belangrijkheid onzer inzendingen in overweging nemende, werd hierop een uitzondering gemaakt, en werden ons op 110 exposanten 13 effectieve en 4 plaatsvervangende leden toegekend.

De Heeren die op uitnoodiging van Jhr. Mr. C. J. DEN TEX zich bereid verklaarden deze functiën te aanvaarden en wier benoeming in den *Moniteur* dd. 4 Aug. 1897 werd opgenomen, waren de volgende:

Voor klasse.	Jury d'examen.	Effectief.	Suppléant.
42-43.	Nº. 13.	Dr. W. P. RUIJSCH.	
58.	„ 18.	N. M. BOUVY.	
59.	„ 19.	A. LABOUCHÈRE.	
60-63.	„ 20.	A. LECOMTE.	
64-67.	„ 21.	Ed. CULPERS.	A. SALM.
74-78.	„ 25.	J. H. HÜBNER.	
112-115.	„ 34.	Dr. P. J. KAISER.	
128-129.	„ 39.	A. C. M. VAN ETTEN.	
133.	„ 42.		S. RUIJBENDE
135, 137, 139.	„ 43.	J. B. TIMMERMANS.	
144-145.	„ 48.		CHR. GROOTES. P. L. M. HOOGEWEGEN.

146.	Nº. 50.	L. F. H. WOLYERS.
162—163.	„ 59.	F. H. BULTMAN.
182—185.	„ 66.	P. F. B ^N . VAN HEERDT.
191—193.	„ 69.	G. VAN MESDAG.
194—199.	„ 70.	M. J. S. BOWLES. F. A. L. DEGRUIJTER.

De heer P. F. BARON VAN HEERDT werd tot voorzitter zijner jury d'examen, en de heeren A. LABOUCHÈRE en A. C. M. VAN ETTEN tot onder-voorzitters benoemd.

In de Jury supérieur werden de belangen van Nederland door den Heer C. N. J. MOLTZER J. EZN. behartigd, terwijl het gedelegeerd lid, de Heer DE JAGER, ook zitting daarin had.

Aan de nauwgezetheid waarmede de Nederlandsche juryleden de belangen der inzenders waargenomen hebben, is het te danken, dat de Internationale Jury, waarin een klein land zoo licht verdrongen wordt, de Nederlandsche afdeeling naar waarde heeft geschat, zooals uit het volgende overzicht kan blijken:

Het aantal inzenders bedraagt	110
Het aantal nummers van den Katalogus	126
Ter opluistering buiten mededinging	5
Buiten mededinging als lid der Jury	5
Grand prix	5
Diplômes d'honneur	15
Diploma's der gouden medaille	25
„ „ zilveren medaille	29
„ „ bronzen medaille	14
„ „ eervolle vermelding	8
Totaal der bekroningen	106
Bekroningen toegekend aan	

COLLABORATEURS.

Diplôme d'honneur	1
Diploma's der gouden medaille	4
„ „ zilveren medaille	10
„ „ bronzen medaille	1

COÖPERATEURS.

Diploma's der zilveren medaille	1
„ „ bronzen medaille	13
„ „ eervolle vermelding	2
Totaal der aan Collaborateurs en Coöperateurs toegekende bekroningen	32

De plechtige „Proclamation des Récompenses” had den 20sten Oct. in de Salle des Fêtes der Tentoonstelling plaats in tegenwoordigheid van Z. M. den Koning, het hof en het corps diplomatique. De officiële opgave der bekroningen werd door de commissarissen-generaal in ontvangst genomen; voor Nederland door den Voorzitter der Commissie.

Door den graaf d'OULTREMONT werd den 28sten Juli den Juryleden een schitterend banket aangeboden.

Het ligt buiten het bestek van dit verslag de congressen en feesten en raouts die gedurende de Tentoonstelling plaats vonden, hier te memoreeren, doch willen wij hier met een enkel woord het feest gedenken dat door den Voorzitter der Nederlandsche Commissie ter gelegenheid van den verjaardag van H. M. de Koningin den 31sten Augustus werd gegeven in het restaurant „Au Chien Vert”. Z. Exc. de Minister van Buitenlandsche Zaken had in zeer hartelijke bewoordingen zijn leedwezen betuigd niet te kunnen aanzitten. Onder de aanwezigen bevonden zich Z. Exc. de Minister NIJSSENS, de Burgemeester van Brussel, de leden der Regeerings-commissariaten en van het Comité Exécutif, terwijl Nederland vertegenwoordigd was door onzen waarnemenden Gezant te Brussel, de Commissie en Juryleden. De woorden bij deze gelegenheid gesproken getuigden van de sympathieën welke H. M. de Koningin ook bij onze zuidelijke naburen bezit. In het tentoonstellingsgebouw en op de terreinen liet men dezen dag niet onopgemerkt voorbij gaan. De Nederlandsche afdeling was versierd, op de terreinen wapperde onze driekleur en 's avonds werd een schitterend vuurwerk afgestoken!

§ 4. De uitreiking der bekroningen.

Op 28 Juni 1898 had ten huize *COUTURIER* te Amsterdam, in tegenwoordigheid der leden der commissie tot behartiging der belangen der Nederlandsche inzenders op de Wereldtentoonstelling te Brussel in 1897 en voor de leden der Jury de plechtige uitreiking der diploma's en medailles plaats. De inzenders met hunne collaborateurs en coöperateurs waren in grooten getale aanwezig.

Alvorens tot de uitreiking over te gaan, vereenigde de Voorzitter de Commissie en deelde haar mede, dat hij door de bereidwilligheid der Ministers zoowel te Brussel als in den Haag in staat was gesteld op dezen dag de Commissie in kennis te stellen van de benoeming der HH. C. N. J. MOLTZER J.EZ.N, P. F. BARON VAN HEERDT, Mr. D. MESRITZ en Dr. W. P. RUIJSCH tot Officier, en de HH. Jhr. Mr. W. TH. GEYERS DEYNOOT, G. VAN MESDAG, Jhr. Mr. K. J. SCHORER, ED. CUIJPERS, A. C. M. VAN ETTEN, Mr. A. FERF, MARTIN WOLFF en L. F. H. WOLVERS tot Ridder in de orde van Léopold.

De Voorzitter, de Heer DEN TEX, sprak de aanwezige inzenders toe en zeide onder meer, dat de Commissie hare taak niet als beëindigd had beschouwd, dan na de inzenders in het bezit der behaalde bekroningen te hebben gesteld, waarmede hij hun gelukwenscht. Bij de diploma's is ingevolge een later besluit van Z.Exc. den Minister NIJSSENS een bronzen herinneringsmedaille gevoegd. De Voorzitter wees er op, dat het aantal der behaalde bekroningen voor de Nederlandsche afdeeling een succes is geweest en dat Z. M. de Koning van België hem met dit succes bij de proclamation des récompenses te Brussel had geluk gewenscht en zijne hooge tevredenheid had uitgesproken, dat een betrekkelijk klein aantal inzendingen zooveel bekroningen had behaald, hetgeen zooals de Voorzitter ten antwoord daarop opmerkte voortkwam uit het bijzonder goede gehalte der inzendingen. De Voorzitter ging in korte trekken de wordingsgeschiedenis der Commissie en der afdeeling na en wees de aanwezigen op de factoren die eene inzending doen slagen en haar voor den exposant productief maken; meer in het bijzonder de vertegenwoordiging bij hun étalage, die zooveel te wenschen overliet en

waaraan door de Nederlandsche industriëelen veel te weinig gewicht wordt gehecht. Spreker wees er op hoeveel zij in deze kunnen leeren van de Franschen, wier afdeeling overal een voorbeeld van organisatie kan worden genoemd. De Voorzitter dankte de industriëelen voor den steun van hen ondervonden en voor de medewerking door hen verleend. Mogen zij die nu wellicht minder tevreden zijn met de behaalde bekroning eens nagaan of de oorzaak dier beoordeeling niet voor een groot deel gelegen is in de mindere zorg aan hunne inzending besteed, zoowel in de wijze van étaleeren, als in de vertegenwoordiging der firma. Het was den Heer DEN TEX een groot genoegen hier te kunnen mededeelen, dat het den Koning van België had behaagd te benoemen in de orde van Léopold de volgende exposanten, tot officier Dr. P. J. KAISER, verificateur van 's Rijks zeeinstrumenten te Leiden en tot ridders de HH. A. LABOUCHÈRE, chef der firma JOOST THOOF & LABOUCHÈRE te Delft, JURRIAAN KOK, directeur der Plateelbakkerij „Rozenburg” te 's Hage, N. M. BOUVY, lid der firma J. J. B. J. BOUVY te Dordrecht. De Heer DEN TEX overhandigde den Heeren het insigne der orde en het decreet hunner benoeming. De eerewijn werd aangeboden, waarop de uitreiking een aanvang nam. Een zeer groot aantal exposanten nam het diploma met de herinneringsmedaille persoonlijk uit handen van den Voorzitter in ontvangst. Van de werklieden die als coöperateurs hunner patroons bekroond waren, waren bijna allen opgekomen om de hun toegekende onderscheiding te ontvangen.

Nadat de Voorzitter de vergadering had gesloten, trad de Heer F. J. B. KRULS naar voren en sprak den Voorzitter namens de exposanten hun dank uit voor de wijze, waarop door hem hunne belangen waren behartigd. Hij deelde mede dat zich uit de inzenders een commissie had gevormd die den Voorzitter als blijk van de goede verstandhouding welke gedurende de tentoonstelling had geheerscht een souvenir wenschte aan te bieden. Hiermede overreikte de Heer KRULS een jardinière in zilver gedreven waarop aan de eene zijde op het voetstuk een opdracht, aan de andere een silhouette der façade van het hoofdgebouw was gegraveerd. De jardinière was gevuld met zeldzame bloemen. De Voorzitter dankte den Heer

KRULS voor zijne woorden en voor het geschenk, dat blijk gaf dat HH. exposanten tevreden waren met den steun hun door de Commissie verleend, en dat hij die hulde dan ook alleen kon beschouwen als aan de Commissie gebracht en haar dan ook alleen kon aanvaarden omdat hij de eer had Voorzitter dier Commissie te zijn. De Commissie welke zich ter aanbieding van dit souvenir uit de inzenders had gevormd, bestond uit de HH. F. J. B. KRULS, J. A. HOETING, W. RIJENGA TZN. en BRANTES. De namen der deelnemers waren gecalligrafeerd in een album vervat, waarop door den Heer KRULS het wapen van den Heer DEN TEX was gedreven in zilver.

III.

Groepen en Klassen.

§ 1.

Groep II—VII. Sociale Economie.

Zilveren Medaille.	Maatschappij voor den Werkenden	
	Stand.	Amsterdam.
Bronzen „	Maatschappij voor den Werkenden	
	Stand.	„
„ „	Vereeniging Industrie	Doesburg.
Eerv. vermelding	M. P. DE CLERCQ	Haarlem.
„ „	Vakvereeniging voor Vakonderwijs	
	voor Schoenmakers	's-Hage.

De 2 Sectie: Sociale Economie omvatte de groepen: Eigenlijke arbeid; Veiligheid en regeling van den arbeid; Werkmansleven; Wetgeving en geschiedenis van den arbeid; Spaarkassen en voorzienigheid; Crediet- en beschermings-instellingen; Weldadigheid. De Commission organisatrice had aan de uitwerking van het programma dezer afdeeling hare bijzondere aandacht gewijd, ook met het oog op het op te richten museum voor veiligheid in werkplaatsen en fabrieken. Niet minder dan 76 „desiderata” en „questions de concours” waarvoor hooge geldpremiën waren uitgelooft, had zij voor deze afdeeling opgesteld. Eene wereldtentoonstelling zoude op deze wijze niet alleen een overzicht der uitvindingen, der middelen, van den toestand

der nijverheid geven, maar tevens den toestand der voortbrengers, der werklieden aanschouwelijk maken. LE PLAY, de organisator der tentoonstelling te Parijs 1867 en LÉON SAY op de Parijsche van 1889 hadden getracht in een afdeling Sociale Economic dit denkbeeld te verwezenlijken. In deze sectie waren de inzendingen van Duitschland (Reichsversicherungs-ambt) en Oostenrijk van groot belang. Hoewel door de Commissie een circulaire verspreid werd, waarin gewezen werd op de gunstige bepaling (vrije plaatsruimte) aan inzendingen dezer afdeling toegestaan in de Internationale afdelingen, was de deelneming uit Nederland zeer gering; zij bestond uit tien inzendingen, waarvan de belangrijkste die van het Museum van voorwerpen ter voorkoming van ongelukken en ziekten in fabrieken en werkplaatsen was. (buiten mededinging).

Aan het „Concours” werd in deze afdeling deelgenomen door den Heer M. P. DE CLERCQ, Haarlem, wiens inzending bestemd was ter beantwoording van desideratum 38 en 39 en question de concours 68 en 69. De uitslag van het concours is nog niet bekend gemaakt.

§ 2.

Groep VIII, IX, X, XI, XIII. Hygiëne.

Hors conc.	Dr. W. P. RUDSCH, <i>lid der Jury</i>	's Hage.
Gouden Medaille.	J. W. H. UYTENBOOGAART	Utrecht.
Zilveren	Dr. VAN HAMEL ROOS en HARMENS.	Amsterdam.
„	G. HOUWELING	„
„	H. KIKKERT	Vlaardingen.
„	Nederl. fabriek van geconcentreerde voedingsmiddelen.	's-Hage.
„	Dr. J. VAN SPANJE	Amsterdam.
„	W. C. VISSER, Vissers Landbouw kantoor	„
Bronzen	W. C. VISSER, Vissers Landbouw kantoor	„
„	A. J. BAKKER.	„

Voor inzendingen van wetenschappelijken aard, die geen commercieel karakter mochten dragen, was ook in deze afdeeling een internationale sectie opengesteld. Hoewel hieraan in Nederland door de commissie publiciteit werd gegeven, bleef het aantal dier inzendingen beperkt tot vijf.

Van de alleen op Hygiëne betrekking hebbende inzendingen — elders in den katalogus opgenomen werden om haar hygiënische eigenschappen in deze afdeeling bekroond — was de meest belangrijke de collectie tandheelkundige instrumenten eener Utrechtsche fabriek. De inzending dezer nog jonge fabriek werd wegens eenige nieuwe toepassingen der electriciteit en wegens de keurige afwerking der instrumenten door de Jury met goud bekroond. Deze industrie is bij ons nog aan 't opkomen en de afzet in België kan dus nog slechts gering zijn; onder „instruments et appareils scientifiques” geeft de Belgische statistiek voor den invoer uit Nederland een bedrag van 17.630 fres. aan. België wordt hiervan door Frankrijk en Duitschland voorzien. Te meer is het een succes voor den exposant geweest dat gedurende de Tentoonstelling zijn expositie meermalen is verkocht.

De belangrijke uitvoer van plantaardige geneesmiddelen (de invoer uit Nederland bedraagt 910.000 fres.) was in deze afdeeling niet vertegenwoordigd.

§ 3.

Groep XVII. Metalen, Glas, Ceramiek.

Klasse 56 en 57. Metalen.

Gouden Medaille.	F. J. B. KRULS.	Amsterdam.
„	„ J. A. HOETING	„
„	„ B. KRANIUS	„
„	„ J. J. MELJER.	„
„	„ C. J. BEGEER	Utrecht.

Ten gevolge van den lijdenden toestand onzer diamantindustrie was het te voorzien, dat geen diamanten onze afdeeling zouden sieren. Pogingen hiertoe aangewend bleven zonder resultaat. Ten slotte werd deze tak onzer nijverheid — in het buitenland nog

steeds als eene Nederlandsche bij uitnemendheid geldend — op bescheiden schaal door een Amsterdamsche firma vertegenwoordigd.

Van gouden en zilveren werken zijn Duitschland en Frankrijk en België de importeurs. Hun invoer overtreft dien van Nederland met ongeveer het tiendubbele. De invoer van gouden en zilveren werken in België is vrij, voor zoover zij gerangschikt worden onder bijouerie, terwijl orfèvrerie 5 pCt. ad valorem betaalt. Van de laatste categorie voert Nederland in aan gouden werken voor slechts 100 frs., aan zilveren voor 13,289 frs., terwijl wij van de eerste invoerden aan gouden voor 40,388 frs., aan zilveren voor 6,075 frs. De invoer van België naar Nederland van deze artikelen is van zeer weinig beteekenis.

De beide firma's waarvan de ééne de gouden, de andere de zilveren werken voor hare rekening had genomen, legden zich vooral toe op den detailverkoop. De uitkomsten door deze firma's verkregen zijn zeer bevredigend.

Evenals de goud- en zilversmidskunst — de nabootsing van oude vormen en desseins herinnert aan vroegeren bloei — zoo is ook de smeedkunst bij ons in verval geraakt. Het wekte dan ook de verbazing der Belgische architecten in de Nederlandsche afdeeling zulk fraai uit de hand gesmeed ijzerwerk te zien, dat in geen opzicht voor het beroemde Belgische behoefde onder te doen. De Jury erkende de verdiensten der smeden, B. KRANIUS en J. J. MELER te Amsterdam door hunne hekken, die de afdeeling Bouwkunst afsloten, met goud te bekronen. Hoewel niet aan te nemen is, dat uit Nederland de invoer van smeedwerk een grooten omvang kan aannemen, is het toch een verblijdend teeken, dat wij voor dezen tak van kunstnijverheid niet meer op het buitenland zijn aangewezen.

Kl. 58. Glas.

Hors Conc.	J. J. B. J. Bouvy, N. M. Bouvy,	
	<i>lid der Jury</i>	Dordrecht.
Zilveren Medaille	H. L. ZALME EN ZONEN	's-Hage.
Bronzen „	A. J. BAKKER	Amsterdam.
Eervolle vermelding.	G. HAWINKELS	Swalmen.

Onze glasindustrie was door de hier bovenstaande firma's goed vertegenwoordigd. Aan den ingang der afdeeling bevond zich het paviljoen uit gebogen spiegelruit der firma Bouvy, welke tot voor korten tijd niet in ons land werden vervaardigd.

De glasindustrie is in België inheemsch, en bij ons van veel jongeren datum. Te opmerkelijker is het, dat, terwijl de invoer van België naar Nederland afneemt, de invoer uit Nederland naar België gestadig grooter wordt.

Onder de rubriek glaswerk (daaronder niet begrepen gebroken glas) geeft de Belgische Statistiek de volgende cijfers.

In 1895 werd uit Nederland ingevoerd voor 169 duizend francs.

„ 1896 „ „ „ „ „ 378 „ „

Vooraf wat flesschen betreft is deze vooruitgang opmerkelijk. Wij ontleenen aan het verslag van den Nederlandschen consul te Brussel, opgenomen in de Consulaire Verslagen van 15 Sept. 1897 het volgende: „Terwijl de invoer van dit artikel uit Duitschland met een cijfer van ongeveer 4.5 mill. kilo stationnair bleef — en die uit andere landen van geene beteekenis is — nam de invoer uit Nederland belangrijk toe.

In 1894 werd door ons ingevoerd:

224.597 kilo.

In 1895 367.869 „

„ 1896 1187.309 „ ”.

Voor hetzelfde artikel is de invoer uit België van 1939 duizend kilo in 1894 tot 588 duizend in 1896 geslonken.

Van glaswerk (spiegel- en vensterglas) wordt 10 pCt. ad valorem, van gewoon glaswerk 1 franc de 100 kilo geheven bij den invoer in België.

Kl. 59. Ceramiek.

Hors conc. . . Joost THOOF en LABOUCHÈRE, A.

LABOUCHÈRE, *Lid der Jury* . . Delft.

Diplôme d'honn. Plateelbakkerij „Rozenburg” . . 's-Hage.

Bronzen Medaille Wed. N. S. A. BRANTJES . . . Purmerend.

Gaven in enkele groepen en klassen de inzendingen een gebrekkig beeld van de belangrijkheid eener industrie ten onzent, in de afdeling „Ceramiek” was dit door de deelneming der Delftsche fabriek van aardewerk, Joost THOORT en LABOUCHÈRE en der Plateelbakkerij „Rozenburg” niet het geval. De artistieke expositie Delftsch in het midden der afdeling en de origineele faiences van Rozenburg trokken steeds een stroom van nieuwsgierigen. Het blauwe Delftsch heeft ten gevolge der deelneming aan de Tentoonstelling te Parijs in 1889 reeds het wereldburgerrecht verkregen, doch het „Rozenburg” in het deftig paviljoen aan den ingang der Fransche afdeling was voor het publiek een nieuweling. Aan dit in kleur en vorm zoo geheel eigenaardige product der Haagsche fabriek liet de Jury alle eer wedervaren. Zij verwierf buiten het eerediploma in deze klasse, een eerediploma voor het kunstgehalte harer faiences in de klasse „Toegepaste Kunst”.

Niettegenstaande de rechten bij den invoer in België geheven vrij hoog zijn, zij bedragen 10 pCt. der waarde, neemt de invoer van aardewerk uit Nederland gestadig toe.

Van 797 duizend fres. in 1895 steeg deze tot

855 „ „ „ 1896.

In hetzelfde tijdperk nam de invoer uit België naar Nederland af van

722 duizend fres. in 1895 tot

208 „ „ „ 1896.

Ook de Nederlandsche Statistiek — wier cijfers van die der Belgische zeer verschillend zijn — geeft onder het hoofd „Aardewerk, fijn van alle soorten” een vermeerdering van den uitvoer naar België van 631.847 KG. van 1895 op 1896 aan. Deze industrie neemt bij ons in bloei toe. Nog steeds worden nieuwe fabrieken opgericht naast de bestaande te Utrecht, Amsterdam, Purmerend — ook in de afdeling vertegenwoordigd — en in 't Noorden. Bijna zonder uitzondering werken deze fabrieken „nach berühmten Mustern”; maar ook zij dragen er toe bij ons aardewerk in het buitenland bekend te maken.

§ 4.

Groep XVIII. Meubileering en versiering van de woning.

Kl. 60—62.

Eere-Diploma . . .	H. F. JANSSEN & ZONEN	Amsterdam.
” ” . . .	W. STEVENS	Kralingen.
Zilveren Medaille.	W. REIJENGA TZN	Amsterdam.
” ” . . .	J. C. OOSTERBAAN	”
Bronzen ” . . .	G. VAN HILTEN	Wormerveer.

De meubelmakers hadden zich niet geneigd getoond tot deelneming, zoodat den eenigen deelnemer, de firma H. F. JANSSEN & ZONEN, de eer te beurt viel het gilde te vertegenwoordigen. De Javasche Bosch-Exploitatie-Maatschappij stond voor dit doel den Heeren JANSSEN van haar djatihout af, waarmede binnen zeer korten tijd een kamerameublement met betimmering en haard werd vervaardigd. In een der vertrekken aan den doorgang was deze expositie uitstekend geplaatst.

België voorziet wat dit artikel aangaat hoofdzakelijk in zijn eigen behoefte. De invoer uit Nederland is steeds gering geweest in vergelijking met dien van Frankrijk, Duitschland en Engeland. Toch neemt de invoer van meubelen uit Nederland toe; deze bedroeg in 1894 127, in 1895 148 en in 1896 197 duizend frcs. Deze bedragen zijn zeer gering in vergelijking van die, welke de invoer uit België naar Nederland bereikt. In 1894 beliep die invoer 1.452, in 1895 2.002, in 1896 2.506 duizend frcs. De uitvoer naar Nederland bedraagt ongeveer de helft van den geheelen uitvoer. De Nederlandsche statistiek geeft andere cijfers; voor den invoer (tot verbruik) uit België f 745,461; voor den uitvoer (uit het vrije verkeer) f 863,338 voor het jaar 1896. De invoerrechten verschillen in beide landen. België heft 10 pCt., Nederland 5 pCt. der waarde.

Eene ruimte van 49 vierkante meter werd in het midden der afdeling ingenomen door de fraaie expositie tapijten, vervaardigd in de fabriek van den Heer W. STEVENS te Kralingen. Deze inzending vond op de geheele Tentoonstelling haar weerga niet.

Door de wijziging bij wet van 12 Juli 1895 in de douanetarieven gebracht, waarbij de invoerrechten op dit artikel aanmerkelijk verhoogd werden, en door een verandering in de classificatie, is een vergelijking van den invoer met dien van vorige jaren onmogelijk. Groot is de uitvoer naar België, het land der tapijten, nooit geweest en het valt te betwijfelen of deze na de laatste verhooging der rechten is toegenomen.

De Heeren OOSTERBAAN en VAN HILTEN, in deze klasse bekroond, waren de verdienstelijke schilders der Sectie en der Reclamepaneelen.

§ 5.

Groep XIX. Bouwkunde en Bouwnijverheid.

Hors Conc.	. . .	ED. CUIJPERS, <i>lid der Jury</i>	. . .	Amsterdam.
"	"	A. SALM,	" " "	"
Eerediploma	. . .	JOHS. MUTTERS	's-Hage.
"	. . .	Commissie tot bevordering der belangen der Nederlandsche inzenders		Amsterdam.
Gouden Medaille.		C. B. POSTHUMUS MEJES	"
"	"	JAC. VAN STRATEN	"
"	"	J. VERHEULL DZN.	Rotterdam.
Zilveren Medaille.		N. P. BERLAGE.	Amsterdam.
"	"	P. J. DE JONGH	"
"	"	E. F. EHNLE	's-Hage.
"	"	W. KROMHOUT	Amsterdam.
"	"	W. HAMER	"
"	"	G. VAN ARKEL	"
"	"	HAMERS en MEEÛS	Oosterwijk.
Bronzen Medaille.		LIMBURG	's-Hage.

Op verschillende Tentoonstellingen — o. a. ook te Parijs in 1889 — was het gebleken, dat de inzendingen der architecten in de afdeeling schoone kunsten naast de schilderijen stiefmoederlijk werden behandeld, daarom besloot de Commissie aan deze inzendingen vrije ruimte af te staan en deze als ter opluistering der afdeeling

te beschouwen. De genootschappen Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en Architectura et Amicitia werden uitgenoodigd met den architect der Commissie in overleg te treden en het gevolg hiervan was, dat een veertiental inzendingen in een afgezonderde ruimte werden tentoongesteld. De door de jury toegekende bekroningen zijn een bewijs van de belangrijkheid dezer bouwkundige afdeling.

§ 6.

Toegepaste kunst.

Kl. 69—71.

Ecrediploma . . .	Plateelbakkerij „Rozenburg” . . .	's-Hage.
Gouden Medaille . .	Commissie tot behartiging der be- langen der Nederlandsche inzen- ders	Amsterdam.
Eervolle Vermelding	J. C. OOSTERBAAN	„
„	G. VAN HILTEN	Wormerveer.

Aan de Commissie werd de bekroning van de installatie der afdeling toegekend.

§ 7.

Groep XXIII. Boek- en Steendrukkerijen.

Hors conc. . . .	ROELOFZEN & HÜBNER <i>Lid der Jury.</i>	Amsterdam.
„	„	„
„	„	„
Gouden Medaille	L. VAN LEER & Co.	Amsterdam.
Bronzen	„	„
„	J. H. DE BUSSY	„

Al was het getal der inzendingen in deze groep gering, het gehalte liet niets te wenschen over. De interessante expositiën der Amsterdamsche firma's gaven alles te zien wat op het gebied van drukkunst, galvanoplastiek en aanverwante procédés wordt geleverd.

Nederland neemt achter Frankrijk en Duitschland de derde plaats in onder de landen die „produits typographiques” in België invoeren. De waarde van den invoer uit Nederland was in 1895 458, in 1896 513 duizend francs, en is dus niettegenstaande sinds 1895 een recht van 15 pCt. later 18 pCt. op produits typographiques non dénommés (andere dan boeken, tijdschriften, gravures) — de invoer onder deze katagorie bedraagt voor 1896 105.815 francs — geheven wordt, toenemende. De invoer van België naar Nederland had in 1895 een waarde van 405, in 1896 eene van 734 duizend francs, en neemt dus eveneens toe. Nederland neemt na Frankrijk de tweede plaats in onder de landen waar België drukwerk invoert.

§ 8.

Groep XXIV. Muziekkunst.

Gouden Medaille M. J. H. KESSELS Tilburg.

Het was zeer te betreuren dat de fraaie collectie muziekinstrumenten, vervaardigd in de Koninklijke fabriek voor Muziekinstrumenten te Tilburg, door een minder gelukkige plaatsing zoo weinig tot haar recht kwam.

De handel in muziekinstrumenten met België is niet groot. Tegenover den invoer van Frankrijk en Duitschland ter waarde van 1.5 mill. heeft onze invoer ter waarde van 38,889 fres. zeer weinig te beteekenen. Nu in 1895 (wet van 12 Juli) de invoerrechten bovendien van 6 pCt. op 10 pCt. der waarde gebracht zijn, zal de invoer zeker niet toenemen. België voert voor 2.5 ton fres. instrumenten uit, waarvan op Nederland een bedrag van 31 duizend fres. komt.

Groep XXVI. Verlichting.

Zilveren Medaille, Nederl. Metaalwarenfabriek . . . Amsterdam.

Groep XXVII. Verwarming.

Bronzen Medaille, Wed. J. F. HUNK & Zoon . . . Amsterdam.

In de bovenstaande groepen was de deelneming zeer gering en onbelangrijk, ook ten gevolge der geringe zorg aan de expositiën besteed.

§ 9

Groep XXXI. Artillerie.

Bronzen Medaille. Departement van Marine 's-Hage.

Groep XXXII. Genie.

Grand Prix. Departement van Marine 's-Hage.

De Commissie was er in geslaagd eene — was het dan ook kleine — maritieme afdeling te vormen, die den bezoeker er aan herinnerde dat wij nog steeds tot de zeevarende natiën behooren.

Terloops zij hier vermeld, dat door het uitgeleide aan de ter zuidpool-expeditie uitgeruste „Belgica” door H. M. „Kortenaer” gedaan, onze Marine dezen zomer in België bijzonder populair was.

H. M. de Koningin Regentes had welwillend het model van H. M. pantserdekschip „Koningin Wilhelmina der Nederlanden” ter opluistering afgestaan. Dit model, geheel uit zilver vervaardigd door de werklieden der Koninklijke Fabriek te Voorschoten, trok te midden van geweren, kanonnen, vlaggen, bijzonder de aandacht.

Het Ministerie van Marine had de modellen van H. M. pantser-schip „Evertsen” en van H. M. pantserdekschip „Holland” ter beschikking der Commissie gesteld. Uit Leiden had Dr. P. J. KAISER, adviseur-verificateur van 's Rijks Zeeinstrumenten, de complete collectie nautische instrumenten bestemd voor een flottielje-vaartuig in de tropen — den toen nog in aanbouw zijnden „Serdang” — ingezonden. Door deze laatste inzending waren onze in het buitenland zoo gunstig bekend staande instrument-makers, als vervaardigers dezer zeevaartkundige instrumenten, tevens vertegenwoordigd.

Voegen wij hierbij nog de modellen ter opluistering ingezonden door de Stoomvaart Maatschappij „Nederland”, de Paketvaartmaatschappij, de Zeeland, de Koninklijke Stoombootmaatschappij, en de fabriekse ntrustingsstukken afkomstig van de Marine te Amsterdam, geplaatst aan den ingang der afdeling, dan was hierdoor wel geen beeld verkregen van Nederlands Marine en Scheepvaart, maar de Commissie had haar doel geheel bereikt, op deze wijze Nederland als zeevarende natie in het buitenland vertegenwoordigd te zien.

§ 10.

Groep XXXIV. Materieel en Stelsels van de Werktuigkunde.

Eere-Diploma . . . T. M. HAAGEN Rotterdam.

Groep XXXV. Materieel en Stelsels van de Burgerlijke Genie.

Grand Prix. . . . A. F. SMULDERS Rotterdam.
Gouden Medaille. H. E. OVING JR. „
„ „ . FR. VAN DER LOO SR. Dieren.

De deelneming was ook in deze groepen zeer gering — de bekroonden zijn de eenige inzenders. Onze machine-industrie begon zich toch reeds, zooals het heette, voor Parijs 1900 voor te bereiden, terwijl enkele fabrieken zoo overladen met opdrachten waren, dat zij geen geschikte voorwerpen beschikbaar hadden.

Tegenover den uitvoer van machinerieën van België naar Nederland
in 1895 ter waarde van 2.050 duizend frcs.,
„ 1896 „ „ „ 3.444 „ „
staat een invoer uit Nederland
in 1895 ter waarde van 563 duizend frcs.,
„ 1896 „ „ „ 730 „ „

Nederland betrok in 1896 ongeveer 1.5 millioen kilo meer dan in 1895, zoodat de uitvoer naar dit rijk weder gelijk werd aan dien in 1894.

De rechten bij den invoer geheven zijn naar gelang van het materieel waaruit de machinerieën vervaardigd zijn, verschillend, doch na 1895 niet verhoogd.

Met Frankrijk is Nederland de grootste afnemer van Belgische steen. In 1896 voerde België bij ons in 209.842 duizend kilo, tegen 280.897 duizend kilo in 1895. De invoer van Nederland gaat zeer vooruit; van 4.737 duizend kg. in 1895 is deze gestegen tot 12.572 duizend kg. in 1896. Hieronder zijn begrepen 3.338.650 kg. straatsteenen, waarvan Nederland uit België betrok in 1896 58.054.729 kilo, tegen 49.047.610 kilo in 1895.

§ 11.

Groep XXXVII. Metaalnijverheid.

Gouden Medaille.	Naamlooze Vennootschap tot Exploitatie van VERWER'S Vernis en Stoommetaal- drukkerij	Krommenie.
Zilveren	„ W. C. VISSER, VISSERS Landbouw- kantoor	Amsterdam.
„	„ W. REYENGA TZN.	„
„	„ C. P. J. VAN BERKEL	Utrecht.

De metaalindustrie heeft in de laatste jaren zeer groote vorderingen gemaakt, zoodat wij op 't oogenblik eenige fabrieken met een grooten export rijk zijn. Vooral de gedecoreerde metaalwaren — de in de afdeling geëxposeerde waren afkomstig uit de fabriek te Krommenie — versierd met reproductiën van Hollandsche landschappen, tegels, enz., hebben een grooten afzet in het buitenland. De fabriek van den Heer REYENGA te Amsterdam vertoonde haar vuurvast verlakte metalen voorwerpen, waarop de kleuren door middel van een eigenaardig procédé worden aangebracht. Beiden firma's mocht het gelukken eenige débouchés voor hare artikelen ook in andere landen dan België te openen, evenwel wordt een voordeelig export zeer bemoeijlikt door de in enkele landen op deze artikelen geheven rechten. België o.a. heft 15 pCt. der waarde bij den invoer.

§ 12.

Groep XXXVIII. Chemische Nijverheid.

Hors conc.	W. TIMMERMANS & ZONEN, J. B. Timmermans, <i>Lid der Jury</i>	Waalwijk.
Gouden Medaille	JAN PRINS	Wormerveer.
„ „	F. en E. VAN SIEBERGEN	Breda.
Zilveren Medaille	BERNS & Co.	Amersfoort.
Bronzen „	C. A. VRIESENDORP & ZONEN	Dordrecht.
Eervolle Vermelding	TH. VERHOEVEN	Utrecht.

Het behoeft hier nauwelijks gememoreerd te worden, dat op het gebied der chemische industrie geen land zich op 't oogenblik met Duitschland kan meten.

De geheele invoer in België in 1896 bedraagt 87 millioen fres., waarvan Nederland levert 1,999 duizend fres., terwijl het overige door Frankrijk, Duitschland, Chili en enkele andere landen wordt ingevoerd. Tegenover het zooeven genoemde bedrag van den invoer uit Nederland in 1896 geeft de rubriek produits chimiques non spécialement tarifés voor 1895 op een waarde van 3324 duizend fres. Er heeft dus een vermindering van onzen invoer plaats gehad, doch ook de totaal invoer heeft afgenomen; tegen het genoemde bedrag in 1896, had deze laatste in 1895 een waarde van 95 millioen. In hetzelfde tijdsbestek steeg de waarde van den invoer van chemische producten naar Nederland van 5,667 op 6,305 duizend fres., terwijl de waarde van den totaal uitvoer uit België in diezelfde jaren bedroeg 47,605 en 45,590 duizend fres.

Voor een belangrijken tak der chemische industrie, de zeepziederij, is de invoer in België sinds 1895 onderworpen aan een recht van 12 pct. der waarde voor toiletzeep en 6 fres. de 100 KG. voor andere zeep, terwijl voorheen een en ander belast was met 4 fres. de 100 KG. Deze klasse telde dan ook slechts een Nederlandschen inzender, die ons mededeelde dat niettegenstaande den ongunstigen toestand waarin zijn industrie verkeerde ten opzichte der genoemde rechten,

het hem gelukt is in België een débouché voor zijn fabrikaat te openen.

De Belgische statistiek vat beide categorieën, — toilet- en andere zeep — samen, en wijst werkelijk een sterken achteruitgang van onzen invoer aan. Terwijl deze in 1895 nog 128 duizend fres. bedroeg, is hij in 1896 geslonken tot 38 duizend. Men moet hierbij echter in 't oog houden dat de totaalvoer niet minder sterk daalde en wel van 5855 tot 1151 duizend fres. van 1895 op 1896.

De uitvoer uit België hierheen beliep in 1895 300 in 1896 218 duizend fres. en wijst dus evenals de totaalvoer, die van 687 tot 253 viel, een vermindering aan.

De leerlooierij en de fabrikage van looistoffen, hoofdzakelijk in 't zuiden gevestigd, was niettemin slechts door twee firma's vertegenwoordigd. Het handelsverkeer met België in dit artikel, waaronder zoollleder begrepen, is niet groot. Door de fabrikanten wordt dit toegeschreven aan de rechten van 25 pCt. der waarde door België van hun artikel geheven. Tot staving van deze bewering wijzen zij er op, dat voor het in werking treden van dit tarief hun afzet in België aanmerkelijk grooter, ja zelfs zeer aanzienlijk geweest is. De achteruitgang dezer industrie ten onzent wordt geweten aan den vrijen invoer van huiden en geprepareerd leder. Omtrent de al of niet juistheid dezer argumenten kunnen wij hier niet in beschouwingen treden. Deze industrie kan alleen uitgeoefend worden in groote fabrieken, beschikkend over aanzienlijke drijfkracht en werkkrachten, en mogelijk wordt aan deze vereischen in het buitenland beter voldaan dan bij ons.

Uit Nederland werd ingevoerd in België

in 1895	77.613 KG.	ter waarde van	424 Duizend fres.
tegen 1896	86.065 " " " "	" " " "	398 " "

gelooid of andere geprepareerde of bereide huiden.

De totaalvoer bedroeg:

in 1895	2.193.809 KG.	ter waarde van	15.111 Duizend fres.
" 1896	1.906.042 " " " "	" " " "	12.465 " "

België voerde uit naar Nederland:

in 1895	305.826 KG.	ter waarde van	1564 Duizend fres.
" 1896	531.688 " " " "	" " " "	2291 " "

De totaaluitvoer uit België bedroeg:

In 1895 3.475.894 KG. ter waarde van 20.371 duizend fres.

„ 1896 3.013.315 „ „ „ „ 13.926 „ „

De invoer uit Nederland nam in waarde af (doch toe in gewicht) in verhouding tot de vermindering van den totaalinvoer; doch terwijl de totaaluitvoer van België verminderde, nam de uitvoer naar Nederland aanmerkelijk toe. Dit verschijnsel is koren op den molen van hen die beweren, dat terwijl Frankrijk en Duitschland hun grenzen sluiten, en Engeland overstromd wordt met Amerikaansch leer, Nederland voor de omliggende landen met hun goedkoop fabrikaat het best gelegen afzetgebied moet zijn, en dat de inheemsche industrie hier tegen niet is opgewassen.

Looistoffen worden in België vrij ingevoerd. Ons is medegedeeld, dat voor dit artikel de expositie goede resultaten heeft opgeleverd.

§ 13.

Groep XXXIX. Nijverheid voor voeding.

Valt er in enkele groepen te klagen over de geringe deelneming, in de groep „voedingsmiddelen” is het aantal en de belangrijkheid der inzendingen eenigszins in verhouding tot de plaats die deze nijverheid in het handelsverkeer met België inneemt. Het gehalte der inzendingen was zeer goed; van de 27 werden 22 bekroond, waaronder 4 met diplômes d'honneur en één met grandprix, terwijl drie inzendingen hors concours waren, daar de firmanten deel uitmaakten der Jury.

De verschillende producten dezer groep worden op enkele uitzonderingen bij de laatste regeling der invoerrechten bij wet van 12 Juli 1895 en latere wetten, hetzij zwaarder, hetzij voor 't eerst belast; Nederlands export naar België, die voor een zeer groot gedeelte in voedingsmiddelen bestaat, wordt hierdoor getroffen.

Enkele goederen, hoewel niet in de Afdeeling vertegenwoordigd, willen wij hier toch in 't kort vermelden, om de belangrijke plaats welke zij in ons handelsverkeer met België innemen.

In de eerste plaats de *margarine*. In den uitvoer naar België heeft zich, ten gevolge der verhooging van het recht van 5 tot 20 fres. per 100 KG., een sterke vermindering doen gevoelen. De totaal invoer is evenwel eveneens zeer sterk verminderd; deze bedroeg

in 1895 1.038.650 *) KG., ter waarde van fres.,

„ 1896 333.403 „ „ „ „ 383.413 „

daarvan bedroeg de invoer uit Nederland

in 1895 5.641.000 KG., ter waarde van 6.487.000 fres.,

„ 1896 272.000 „ „ „ „ 313.000 „

De invoer is dus verminderd met

5.369.000 KG. ter waarde van 6.174.000 fres.

Men moet hierbij evenwel in aanmerking nemen, dat vele Nederlandsche fabrikanten succursales in België hebben opgericht. De fabricage van margarine is in België aan een accijns van 5 fres. de 100 KG. onderworpen. Die accijns bracht in 1896 328.265 fres. op, terwijl inkomsten uit de douanerechten verminderden van 207.965 fres. tot 66.680 fres. in de jaren 1895 en 1896. De uitvoer van margarine uit België komt niet in aanmerking.

De Nederlandsche Statistiek geeft geheel andere cijfers en volgens deze bedraagt in 1896 de algemeene uitvoer van *margarine* uit Nederland:

a. Eetbare en alle andere surrogaten van boter. 881.046 KG.

b. Ruwe 3.060 680 „

De uitvoer uit h. v. v. in 1896 naar België:

a. Eetbare surr. 880.976 KG. t. w. v. f 704.781

b. Ruwe „ 3.042.678 „ „ „ 1.369.205

Het verschil dezer cijfers in de Belgische en Nederlandsche Statistiek is buitengewoon in 't oog loopend. Wij behouden ons voor hierop terug te komen.

Van den geheelen invoer van *versche boter* in 1896 (5,803,833 KG.) voerde Nederland in 4,269,467 KG. ter waarde van 10,460,197 fres.,

in 1895 5,445,000 „ „ „ „ 13,612,000 „

*) Dit cijfer moet onjuist zijn, doch wordt zoowel op pag. XXXII als op pag. 337 van het Tableau général gegeven.

Hoewel ook voor boter het recht van 5 op 20 frcs. gebracht is, heeft dit geen grooten invloed gehad op onzen invoer.

De invoer van *kaas* geschiedt nog steeds uit Nederland en is vrij van invoerrecht. Van den geheelen invoer van 7,896,000 KG. leveren wij 6,775,000 KG.

Sinds 1895 wordt op *gist*, die vroeger vrij was, een recht van 10 pCt. der waarde geheven, waardoor onze destillateurs, die veel gist naar België exporteerden, een groot verlies leden.

De totaalinvoer bedroeg in :

1895 9,535,000 frcs.

1896 5,373,000 „ voor 16,789,652 KG.

Nederland had hierin een aandeel ter waarde van :

in 1895 4,832,000 frcs.

„ 1896 1,215,000 „ voor 3,796,000 KG.

Eene vermindering dus van 3,627,000 frcs.

Mede als gevolg hiervan werd ook o. a. door de Delftsche Spiritusfabriek een succursale in België opgericht.

Door de nieuwe tarifiëring en classificatie der goederen na 1895 is een vergelijking van den invoer van *verduurzaamde levensmiddelen* niet mogelijk. In 1896 bedraagt hij uit Nederland 156,780 kg. met een waarde van 204,000 frcs. Van deze waren wordt een recht varieerend tusschen 10 en 30 frcs. per 100 kg. geheven.

Minder geschikt om tentoongesteld te worden zijn onze *groenten*; erwten, boonen, linzen, worden bijna uitsluitend uit Nederland ingevoerd. De totaalinvoer had een waarde van 3.778.996 francs, waarvan op Nederland kwam 1.108.185 francs.

Eveneens zijn wij de leveranciers van *aardappelen*. In 1895 werd uit Nederland ingevoerd ter waarde van 1.891.000 francs, in 1896 ter waarde van 1.433.000 francs, terwijl de totaal invoer van beide jaren bedroeg 3.910.000 francs en 2.472.000 francs. Groenten en aardappelen worden vrij ingevoerd.

Kl. 140. Molenaarsbedrijf.

Gouden Medaille	GEBRS. LAAN.	Wormerveer.
„ „	T. OLY	Zaandijk.
„ „	Nederl. Fabriek voor Gecon-	
	treerde Voedingsmiddelen	's-Hage.
Zilveren „	J. ZWAARDEMAKER Hzn.	Zaandam.

Eenige onzer meest bekende Zaansche firma's hadden de producten harer pellerijen geëxposeerd: Gebroeders LAAN te Wormerveer gort, J. ZWAARDEMAKER Zaandam gerst, T. OLY te Zaandijk rijst, JAN PRINS Wormerveer oliën en lijnkoeken. De belangen welke deze industrieën in België hebben, zijn groot. Zoo bedraagt o. a. de invoer van *gerst* uit Nederland van 1896 46.588.964 KG. tegen 31.911.352 KG. in 1895. Met Rumenië (75 mill. KG.) Rusland (51 mill. KG.) en de V. S. van Noord-Amerika (54 mill.) is Nederland de grootste importeur van gerst. Aangaande de rijst zegt het reeds geciteerde Consulaire Verslag: „Ongepeld werden in 1896 uit Engelsch Indië ingevoerd 60 miljoen KG., tegen 25 miljoen 1894 en 82 miljoen in 1895. Gepeld neemt de invoer uit Nederland even zooveel toe als die uit Engeland afneemt en bedroeg in het vorige jaar (1896) ruim 6.5 miljoen KG. Omgekeerd werd van hetzelfde artikel door België naar Nederland uitgevoerd in 1895 4 miljoen KG. en in 1896 slechts 2 miljoen KG.” Gort, gerst en rijst worden in België vrij ingevoerd. De invoer van rijst uit Nederland bedroeg in 1896 7078.000 KG., in 1895 5447.000 KG.

Na Frankrijk heeft Nederland het grootste aandeel in den invoer van vegetale oliën (nonalimentaire) in België. Van

1.271.000 KG. met een waarde v. 597.000 frs. in 1895 is deze gestegen tot 1.498.000 „ „ „ „ 704.000 „ „ 1896.

Van deze oliën wordt evenmin een recht bij den invoer geheven.

220,481 KG. ter waarde van 637,000 fres. in 1895, steeg tot 413,858 " " " " 1,053,000 " " 1896.

De totaal invoer nam toe van:

1,956,507 KG. ter waarde van 3,376,000 fres. in 1895, tot 2,929,488 " " " " 5,118,000 " " 1896.

Nederland levert bijna uitsluitend de *cacaoboter* voor België. De totaal invoer in 1896 bedraagt:

227,269 KG. ter waarde van 659,080 fres., waarvan Nederland 225,520 " " " " 654,008 "

Ook van de cacao onder de rubriek cacao préparé non dénommé (cacao broyé, racahout, chocolaté, tapioca) levert Nederland 28,678 KG. met een waarde van 51,622 fres., terwijl de geheele invoer bedraagt 31,209 KG. met een waarde van 56,285 fres.

Als importeur van chocolade neemt Nederland achter Zwitserland en Frankrijk de derde plaats in. Hierop bedraagt het recht bij invoer, voorheen 45 fres. per 100 KG., thans 50 fres. per 100 KG.; evenals bij ons waar het f 25.— per 100 KG. is. Cacao wordt in beide landen vrij ingevoerd.

Wat de wijze van exposeeren dezer wereldfirma's aangaat, zoo is het ons een genoegen te kunnen opmerken, dat de firma DRIESSEN een werkelijk origineele en van smaak getuigende étalage had opgesteld, terwijl wij hier nog eens in herinnering willen brengen, dat de traditioneele zwarte vitrines nu eens werkelijk niet meer voor den dag moesten komen.

Kl. 146. Bierbrouwerij.

Dipl. d'honn. . Stoombierbrouwerij 't Haantje . . . Amsterdam.

Den overgang tot de meer sterke dranken vormde deze klasse met het bier der bovengenoemde brouwerij. In België — het land van Faro- en Lambiek — wordt veel en goed bier gebrouwen, zoodat er weinig uit het buitenland wordt betrokken. Het gebruik van bier in België bedraagt 165 L. per hoofd!

De geheele invoer van bier neemt toe. Tegen

86,509 HL. met een waarde van 2,185,000 fres. in 1895, bedroeg hij 93,180 " " " " " 3,332,000 " " 1896.

De invoer van Nederland, dat na Duitschland met 57.000 HL. en Engeland met 34.000 HL. de derde plaats inneemt, stijgt van

6.315 HL. met een waarde van 205.000 fres. in 1895,
tot 8.631 " " " " " " 294.000 " " 1896.

De uitvoer van België is zeer gering, 4.023 HL. in 1896, waarvan naar Nederland 414 HL. ter waarde van 10.000 fres.

Bij den invoer wordt in België geheven van bier in vaten 5 fres. per HL., in flesschen 3 fres. per HL., hetgeen vrijwel overeenkomt met ons recht van /3 per HL.

Kl. 147. Distilleerderij.

Hors Concours.	Erven L. Bols, C. N. J. Moltzer J. Ezn.	
	<i>Lid der Jury Supérieur</i>	Amsterdam.
" "	Hulstramp & Zn. & Molin, P. L. M.	
	Hoogewegen. <i>Lid der Jury.</i>	Rotterdam.
Grand Prix.	Van Dulken Weiland & Co.	"
Diplome d'hon.	Daniël Visser & Zonen	Schiedam.
"	Catz & Zoon van Pekela.	Groningen.
Bronzen Medaille.	Miquel Béthencourt	Curaçao.

Onder de inzenders in deze klasse vinden we eenige onzer eerste huizen. Onze Schiedam en likeuren hebben ook in België een zeer goeden naam en zijn ook inderdaad van betere kwaliteit dan de inlandsche „Hasselt” en andere foezelachtige dranken.

De rechten bij den invoer in België geheven zijn in de laatste jaren herhaaldelijk gewijzigd, het laatste bij wet d.d. 17 Juni 1896 (*Moniteur* No. 155), waarbij zij aanzienlijk verhoogd werden.

Ter vergelijking diene deze opgave:

	vóór 1896	wet v. 17 Juni 1896.
op fust.	per HL. 100 fres.	per HL. 150 fres.
voor elken graad boven 50° G.L.	" " 2 "	" " " 3 "
op flesschen en voor likeuren	" " 200 "	" " " 300 "
andere alcoholhoudende vloeistoffen	" " 134 "	" " " 200 "

Hierin zijn de accijnsen begrepen.

Ten gevolge van deze en vroegere verhoogingen is een kleine vermindering in den totaalinvoer van gedistilleerd in België te bespeuren, zooals uit onderstaande cijfers kan blijken:

1894	18,041	HL.	ter waarde van	1,355,000	fres.
1895	18,286	" " " "		1,356,000	"
1896	17,641	" " " "		1,338,000	"

Het gemiddelde van den totaalinvoer was van 1881 — '90 13017 HL.

De productie van gedistilleerd in België bedraagt:

in 1895	628,431	HL.	in 1896	546,471	HL.
---------	---------	-----	---------	---------	-----

De export uit België bedraagt:

in 1895	4764	HL.
" 1896	3770	"

Het verbruik bedraagt:

in 1895	641,977	HL.
" 1896	560,397	"

Voor likeuren is Frankrijk de concurrent van Nederland in België. De invoer van andere landen komt bijna niet in aanmerking. Onze invoer van alcoholhoudende vloeistoffen en likeuren is in de laatste jaren stationnair gebleven, doch in 1896 een weinig gedaald.

De invoer uit Nederland bedroeg:

in 1894	4049	HL.	ter waarde van	303,000	fres.
" 1895	4291	" " " "		322,000	"
" 1896	3826	" " " "		291,000	"

In dezelfde jaren bedroeg de invoer uit Frankrijk:

In 1894.	. . .	11231	HL.	ter waarde van	837,000	fres.
" 1895.	. . .	11468	" " " "		840,000	"
" 1896	. . .	11547	" " " "		869,000	"

Voor Nederland splitst zich het bedrag van den invoer naar België in 1896 zijnde 3826 HL. ter waarde van 291.000 francs in de volgende onderdeelen:

Gedistilleerd van alle soort.	op fust	3585,69	HL.	t. w. v. frs.	218727.—
" " " "	in flessch.	25,60	" " " "	" " " "	7680.—
Likeuren	" " " "	op fust	26,97	" " " "	8091.—
" " " "	in flessch.	187,25	" " " "	" " " "	56178.—

De invoer van België in Nederland is zeer onbeduidend en beloopt voor het jaar 1896 115,63 HL. ter waarde van 5662 fres. Bij ons wordt van een HL. *f* 3.50 invoerrecht en *f* 63.— accijns geheven.

Genever en likeuren zijn niet bijzonder geschikte voorwerpen voor een expositie. Temeer verdient het streven der firma ERVEN L. Bols te Amsterdam, waardeering, wier producten in een met smaak ingericht vertrekje aan den hoofdingang der afdeling bewezen, dat ook van deze artikelen een aantrekkelijke expositie te maken is. Van eenige inzendingen dezer klasse kan alleen gezegd worden, dat zij niet beantwoordden aan den wereldnaam hunner inzenders.

§ 14.

Kl. 149. Tabak en Sigaren.

Dipl. d'hon. . .	ERNEST MARTIN . . .	Rozendaal—Bordeaux.
Gouden Medaille.	HAMERS & MEEÛS . . .	Oisterwijk.
Bronzen „ . .	J. H. DEALJER . . .	Delft.

De Commissie heeft getracht eene collectie ruwe tabak uit onze Koloniën voor de expositie te verkrijgen, doch de bezwaren aan een zoodanige expositie verbonden waren vele; in de eerste plaats zouden de tentoongestelde tabaksplanten, om toonbaar te blijven, telkens moeten worden vernieuwd, hetgeen groote kosten met zich zou brengen. Het gevolg was, dat onze groothandel zich van exposeeren onthield.

De vertegenwoordiging onzer sigarenmakerij door drie firma's stond in hoegenaamd geen verhouding tot de gewichtige plaats, die deze ten onzent inneemt en allermint tot den omvang dien onze invoer in België heeft. Het is werkelijk te betreuren, dat bij eene industrie als deze, die toch vooral op den export is aangewezen, de meening schijnt ingang gevonden te hebben, dat eene expositie in een land dat onder haar beste afnemers telt, voor haar overbodig is.

UIT DE HAND GESMEEDE IJZEREN HEKKEN VAN B. KRANIUS EN
J. J. MEIJER TE AMSTERDAM.

In de belasting van tabak bij den invoer in België is in den laatsten tijd een gewichtige verandering gebracht, die zeker haren invloed op den invoer uit Nederland zal doen gelden.

Bij wet van 17 April 1896 werd in art. 3 § 1 de accijns op de tabakscultuur afgeschaft. Ruwe tabak uit het buitenland aangevoerd en gedroogde inlandsche bleven aan een accijns van 15 frcs. de 100 KG. onderworpen.

Eveneens werden bij genoemde wet de invoerrechten gewijzigd en wel zeer verhoogd.

	17 April 1896	voorheen
<i>Ruwe Tabak</i> , gestripte (écôté)	100 KG. 75 frcs. en accijns	70 frcs.
andere	100 „ 50 „ „ „	70 „
<i>Bereide Tabak</i> , sigaren en sigaretten	100 „ 600 „	300 „
andere (prais)	100 „ 120 „	70 „

Ingevolge deze regeling is de invoer van sigaren verminderd, terwijl de aanbouw van tabak in België door afschaffing van den accijns op de cultuur zeer is toegenomen. In 1895 werden 70.897.375 planten geogst, in 1896 bedroeg het aantal 94.724.974 planten.

Op den invoer in zijn geheel heeft de nieuwe regeling nog geen merkbaaren invloed kunnen oefenen. Tegen 7.960.608 KG. in 1895, bedroeg de invoer in 1896 9.357.930 KG., en is dus vermeerderd met 1.397.322 KG.

Uit Nederland betrok België:

	<i>Ruwe Tabak.</i>	<i>Sigaren, enz.</i>	<i>Totaal.</i>
in 1895	1.751.000 KG.	36.791 KG.	1.787.791 KG.
„ 1896	1.931.000 „	23.983 „	1.954.983 „

In 1895 had de invoer een waarde van 2.433.000 frcs.

„ 1896 „ „ „ „ „ „ 2.490.000 „

De uitvoer van ruwe tabak uit Nederland nam dus toe, terwijl de invoer van sigaren afnam. Het reeds aangehaalde Consulaire Verslag zegt dienaangaande: „Hierbij (sigaren) had een vermindering van invoer plaats uit Nederland van nagenoeg 5000 KG. Met het

oog op de verhoogde rechten op dit artikel, in 1896 door België vastgesteld, kan deze kleine vermindering niet ongunstig worden genoemd voor den Nederlandschen handel."

De directe invoer van ruwe tabak uit Ned.-Indië bedroeg in 1896 109.205 KG. ter waarde van 120.126 fres.

Onze grootste concurrenten op de Belgische markt zijn de Vereenigde Staten van Noord-Amerika voor de ruwe en bereide tabak (geen sigaren en sigaretten) en Frankrijk voor sigaren en sigaretten, zooals uit de volgende cijfers kan blijken.

In het jaar 1896 werd ingevoerd uit:

	NEDERLAND.		V. S. v. N.-AMERIKA.	
	KG.	frs.	KG.	frs.
Ruwe tabak . . .	1,930,811	2,123,892	5,346,902	5,881,592
Ribben en praiss.	320	2825	—	—
Sigaren en Sigaretten . . .	13,845	346,125	24,267	606,675
			FRANKRIJK.	
			8,359	208,975
Bereide tabak . . .	10,138	20,276	68,662	137,324
			FRANKRIJK.	
			13,831	27,662

De export van België is gering en is in 1896 zelfs verminderd. Hij bedroeg:

in 1895	159,817 KG.
„ 1896	153,761 „

waarvan naar Nederland werd uitgevoerd:

in 1895	6,000 KG. ter waarde van 25,000 frs
„ 1896	12,000 „ „ „ „ 70,000 „

België kan met zijn productie van tabak, in 1896 6,191,235 KG., tegen 5,166,242 KG. in 1895, niet in zijn behoeften voorzien, en zal steeds voor onze tabak een gunstig gelegen afzetgebied blijven. Het is evenwel de vraag of wij onzen invoer niet sterk zullen zien verminderen in de eerstkomende jaren, deels ingevolge der hooge rechten, deels door de zich ontwikkelende tabakscultuur in België zelf, welke sinds 1896 van den daarop drukkenden accijns is ontheven.

§ 15.

**Groep XL. Weverijen en aanverwante takken
van nijverheid.**

Zilveren Medaille. VERVOORT & VAN CRANENBURGH. . . Leiden.

Groep XLI. Kleermakerij enz.

Eervolle Vermelding. G. C. VAN DRIMMELEN Rotterdam.

Met uitzondering van de bovengenoemde firma's hadden onze weverijen in Twente, de lakenindustrie te Tilburg zich onthouden van deelneming.

Ingevolge de wijziging in de classificatie der artikelen in de Belgische statistiek en in de tarieven der douanen, is het niet mogelijk den invoer dezer industrieën met dien in vorige jaren te vergelijken.

§ 16.

Groep XLII. Landbouw.

Zilveren Medaille. W. C. VISSER, VISSER'S Landbouwkant. Amsterdam.

De expositie van VISSER'S landbouwkantoor te Amsterdam, bestaande uit werktuigen in gebruik bij de zuivelbereiding, werktuigen voor den landbouw en chemische producten, verwierf drie zilveren medailles en wel in de klassen 42, 44, in de kl. 133, en in de kl. 162, 163, en twee bronzen medailles één in de kl. 43 en één in kl. 150, 52.

Op initiatief van het Dagelijksch Bestuur van het Nederlandsch Landbouw Comité wendde de Nederlandsche Regeering zich in het begin van 1897 tot de Belgische Regeering, met de vraag, of vee voor de Internationale Tentoonstelling te Brussel bestemd, in België van uit Nederland zoude mogen worden ingevoerd en wederom teruggevoerd naar Nederland. Het antwoord daarop luidde, dat voornog, zoolang het mond- en klauwzeer in Nederland heerscht, geen toestemming daartoe kon worden verleend, maar dat wellicht vóór Mei de ziekte zou zijn uitgeroeid en alsdan nader hierover zoude worden overwogen. Mond- en klauwzeer bleven heerschen, zoodat

aan het plan om in te zenden op de tijdelijke wedstrijden te Tervueren geen gevolg kon worden gegeven.

Het Consulaire Verslag zegt aangaande den invoer van vee:

De uitvoer was onbeduidend, daarentegen was, door de wederopenstelling der grenzen voor vee uit Nederland, de invoer bijna driemaal zoo groot als in 1895, zooals uit den volgenden staat blijkt.

Van 1885–1894 (10 jaren).

	Invoer.	Uitvoer.	Verschil.
Gemiddeld:	111.313	21.435	988.78
in 1895	45.131	102	45.029
„ 1896	111.057	325	110.732

Wat de inzending van paarden betreft, het Maandschrift „*Het Paard*” zegt daarvan het volgende: Klasse Duitse, Oostenrijksche en Nederlandsche dekhengsten. De eerste en tweede prijs werden ingehouden; de derde prijs, 1000 fres. en bronzen medaille, viel ten deel aan Kaiser Wilhelm van den Heer GULPEN te Spaarndamerpolder; de vierde prijs, 500 fres. en bronzen medaille, aan Nelson III van de vereeniging Dordrecht. Ook van de twee klassen Duitse, Oostenrijksche en Nederlandsche merriën, waarin weinig concurrentie was, kwamen enkele prijzen aan de heeren VAN DEN BERG te Haarlem en VAN GULPEN.

§ 17.

Groep XLIV. Sportmateriëel.

Zilveren Medaille.	C. M. MELJER	De Bilt.
„	„ VERWEEGEN & KOK	Amsterdam.

De rijtuigen van den Heer MELJER te De Bilt (U.) hadden in de afdeling geen plaats meer gevonden en waren ondergebracht in den vleugel tegenover het „Palais de Palimentation”.

Onze invoer van rijtuigen in België is zeer gering, en bedraagt voor 1896 35,018 fres. op den geheelen invoer van 364.900 fres.; terwijl de uitvoer van België naar Nederland 176.613 fres. beloopt op den geheelen uitvoer van 462.591 fres. voor dat jaar.

Het invoerrecht op rijtuigen is 12 Juli 1895 van 10 pCt. op 12 pCt. der waarde gebracht.

De rijwielen- en machinefabriek „de Hinde”, der Heeren VAN GINK, OTT. BULTMAN & Co., was ten slotte de eenig overblijvende van een aantal groote fabrieken, die geneigd schenen te exposeeren, doch zich later terugtrokken. De stand der fabriek maakte een zeer goeden indruk; deze inzending was buiten mededinging.

Onze rijwielenindustrie exporteert zeer weinig naar België; in 1896 bedroeg de invoer 88.930 fres., terwijl België bij ons importeerde voor 695.963 fres., ongeveer de helft van den geheelen uitvoer ter hoogte van 1.673.613 fres. Evenals voor de rijtuigen is het recht van 10 op 12 pCt. ad valorem gebracht.

§ 18.

Groep II. Vischvangst. Vischteelt.

Eerediploma . H. KIKKERT Vlaardingen.

De met groote zorg samengestelde en zeer volledige expositie der firma H. KIKKERT te Vlaardingen bestond uit een verzameling vischtuig in gebruik bij de haring- en kabeljouwvisserij, uit verschillende verpakkingen, kuipersgereedschap, modellen van een hoeker bij de haringvangst in gebruik van 1729 -- 1886 en van een logger in gebruik van 1875 af tot heden.

De invoer van visch uit Nederland is zeer belangrijk; zooals men uit de volgende cijfers ziet, voorzien wij België — behalve wat de verduurzaamde visch in bussen, enz. aangaat -- bijna uitsluitend van dit voedingsmiddel; een der weinigen die niet met een hoog invoerrecht zijn belast.

De geheele invoer, die weinig toe of afneemt, bedraagt:

in 1895 45.684.380 KG. ter waarde van 21.955.000 fres.

„ 1896 46.724.878 „ „ „ „ 21.960.000 „

Daarvan heeft Nederland ingevoerd:

in 1896 35.125.000 KG. ter waarde van 11.755.000 fres.

De invoer uit Nederland splitst zich in de volgende bedragen, vergeleken met den geheelcn invoer:

	NEDERLAND.		TOTAALINVOER.	
	KG.	frs.	KG.	frs.
Oesters	726.632	726.632	1.272.098	1.272.098
Mosselen en dergelijke	21.271.676	2.978.035	21.282.244	2.979.514
Haring	6.347.185	1.269.437	10.947.876	2.189.575
Verduurzaamde in bussen, doozen enz.	6.613	7.565	602.119	896.813
Andere	6.773.124	6.773.124	14.620.511	14.620.511

Eene vergelijking van den invoer uit Nederland met die van vorige jaren is niet mogelijk, daar door de laatste wijziging der tarieven, waarbij de verduurzaamde visch met 15 pCt. of 12 pCt. ad valorem werd belast, in de statistiek een andere classificatie is ingevoerd. In het algemeen kan men zeggen, dat onze invoer stationnair blijft.

In vergelijking van onzen import in België is de export van daar naar Nederland gering. In 1896 bedroeg deze 355.000 KG. ter waarde van 250.000 frs.

§ 19.

Groep LIV. Handel.

Grand Prix . . .	Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.	Utrecht.
Eere-Diploma . .	Kon. Ned. Stoomvaartmaatschappij Zeeland	Vlissingen.
Gouden Medaille.	J. H. de Bussy	Amsterdam.
„ „	Holl. IJzeren Spoorwegmaatschappij	„

De Maatschappij tot Expl. van S.S. had in vereeniging met de Kon. Ned. Stoombootmaatschappij en de Mij. Zeeland aan den ingang der Nederlandsche Afdeling een paviljoen geplaatst, ten einde daar inlichtingen aangaande reisrouten en goederenverkeer te

verstrekken. Het gebouwtje vormde het middenpunt der façade en sloot zich in stijl en kleur geheel bij de decoratie der afdeeling aan.

De H. J. S. M. had een gebouwtje in den tuin, dat ook door de fraaie tegelpaneelen der Plateelbakkerij „Rozenburg” de aandacht trok.

Ter opkuisering hadden de Stoomvaart-Maatschappij Nederland en de Paketvaartmaatschappij modellen harer booten afgestaan.

De Mercuruscode der firma De Bussy werd in deze afdeeling met goud bekroond.

§ 20.

Groep LV. Koloniën.

Hors Conc.	. . .	Parakan Salak Theconcerneming F. A. L. DE GRUETER, <i>lid der Jury.</i>	Amsterdam.
Grand Prix	. . .	Nederlandsch-Indische Handelsbank	„
Gouden Medaille.		Javasche Bosch-Expl. Maatschappij, voorheen P. BUWALDA & Co.	„
Zilveren	„	Holl. Thee Import Cie.,	„

De afdeeling koloniën was door de afzonderlijke expositie van den Congostaat te Tervueren op deze tentoonstelling zeer belangrijk. Te meer waarde heeft de hooge bekroning, toegekend aan de verzameling indische producten, chinine, rijst, indigo, gom, koffie, suiker, door de Ned.-Ind. Handelsbank te Amsterdam ingezonden.

In vergelijking met den invoer uit Engelsch-Indië — in 1896 55.228.000 fres. (in 1893 71.312.000 fres. en in 1895 52.965.000 fres.) — is de directe invoer uit onze bezittingen in Indië, behalve van suiker, tabak, koffie, zeer gering en bedroeg voor 1896 3.984.881 fres.

Van enkele der bovengenoemde producten moge hier een en ander aangaande den rechtstreekschen invoer uit onze O.-I. bezittingen in België volgen.

De invoer van *koffie*, waarvan ongebrand 10 fres. en gebrand 13 fres. de 100 KG. wordt geheven, bedraagt voor 1896 uit Ned.-Indië 1.077.381 Kg. ter waarde van 2.316.369 fres. Uit Nederland werd

ingevoerd 6.759.720 KG. ter waarde van 3.144.056 frcs. in 1896 tegen 3.467.000 KG. in 1895, waarvan de waarde was 7.974.000 frcs.; de grootste concurrent is hier Brazilië, dat in 1896 10.661.970 Kg. met een waarde van 22.923.236 frcs. importeerde.

In België wordt verbruikt 8.536.743 KG. ruwe *rietsuiker*, waarvan in onze koloniën (O.-I.) zijn geproduceerd 5.921.523 KG. Op die uit Ned.-Indië afkomstig, volgt de Egyptische suiker met 1.235.269 KG. Onder de landen die ruwe suiker invoeren (ook beetwortelsuiker) figureert Ned.-Indië met 3.446.212 KG., ter waarde van 1.207.788 frcs., de geheele invoer wordt in die rubriek becijferd op 9.358.948 KG. De ruwe rietsuiker is onderworpen aan een accijns, variërende tusschen 50 en 36 frcs. per 100 KG., doch is vrij van invoerrecht.

Van *Spicerijen* — muskaatnoten, kruidnagelen, peper — voorziet Nederland België voor een groot deel. Van den geheelen invoer van 566.613 frcs. levert Nederland ter waarde van 282.845 frcs. en Ned.-Indië voor 60.046 frcs., en overtreft hiermede den invoer van Engeland ter waarde van 22.589 frcs. Bij den invoer is een recht van 15 pCt. der waarde verschuldigd.

Aan *Thee* wordt uit Nederland geïmporteerd 7037 KG. ter waarde van 14.778 frcs., terwijl de totaalvoer 59.098 KG. bedraagt, waarvan China 2587 KG. en Engeland 19.101 KG. leveren. Het recht op Thee is onlangs afgeschaft; het bedroeg 90 frcs. per 100 KG.

Behalve door de interessante verzameling producten der Ned.-Ind. Handelsbank waren onze bezittingen vertegenwoordigd door eene inzending djatihout der Javasche Bosch-Exploitatie Maatschappij te Amsterdam. Deze had zich met de meubelmakers H. F. JANSSEN & ZONEN te Amsterdam verstaan en deze hadden uit het fraaie harde hout een ameublement met belimpering vervaardigd. Ingevoerd wordt deze houtsoort in België nog niet.

IV.

§ 1. Handelsverkeer.

Wij hebben gemeend in de voorafgaande beschrijving der verschillende groepen, waarin inzendingen uit Nederland voorkwamen, ook een en ander mede te deelen, aangaande ons handelsverkeer met België niet van belang ontbloot was. In het volgende willen wij nog eenige overzichten geven, waarvan het handelsverkeer der beide landen in zijn geheel het onderwerp zijn zal.

Volgens de Nederlandsche Statistiek bedraagt de totaal *uitvoer* uit Nederland (uit het vrije verkeer) in 1895 *f* 1,178,079,087, in 1896 *f* 1,337,449,863. Bij vergelijking der cijfers der beide jaren blijkt dat de uitvoer met ruim 13.33 pCt. is vermeerderd van 1895 op 1896.

De *invoer* (tot verbruik) is niet in die mate toegenomen: In 1895 werd ingevoerd voor *f* 1,443,839,400, in 1896 voor *f* 1,634,930,703. Eene vermeerdering van den invoer t. v. met 13.23 pCt.

Wij laten hier een staat volgen waarin de rijken — de zes voornaamste — zijn gerangschikt naar den omvang, dien het handelsverkeer bij den invoer en uitvoer met die rijken bereikt.

Handel van Nederland met de voornaamste Rijken.

INVOER TOT VERBRUIK.		UITVOER UIT HET VRIJE VERKEER.	
(miljoen gulden).		(miljoen gulden).	
	1895.	1896.	
1. Pruisen	272.4	278.7	1. Pruisen
2. Groot Britannië .	238.2	255.7	2. Groot Britannië .
3. Java en verdere			
O. I. Bezittingen.	202.4	239.2	3. België
4. Rusland	198.2	223.4	4. Java enz.
5. België	166.1	174.1	5. V.S.v.N.Amerika. .
6. V.S.v.N.Amerika.	110.9	166.8	6. Frankrijk

Zooals uit het bovenstaande overzicht blijkt, neemt België onder de rijken waarheen wij exporteeren de derde plaats in — onze uitvoer u. h. v. v. naar België is 13.1 pCt. van den geheelen uitvoer —

en onder de rijken die bij ons invoeren de vijfde, en is het bedrag van den invoer uit België in 1896 11.5 pCt. van den geheelen invoer. Volgens deze cijfers overtreft de invoer van België naar Nederland, den uitvoer van Nederland naar België met 10.1 millioen gulden, terwijl de Belgische statistiek juist het tegendeel aanwijst. Deze geeft aan: het totaal van den invoer (commerce spécial) uit Nederland in België is 176.7 millioen frcs., terwijl de uitvoer uit België naar Nederland bedraagt 171.2 millioen frcs., de invoer overtreft dus den uitvoer met 5.5 millioen frcs. of met 3 pCt. Volgens de Ned. statistiek overtreft de invoer uit België naar Nederland den uitvoer uit Nederland naar België.

Het volgende overzicht geeft de plaats aan die Nederland inneemt onder de zes voornaamste rijken, gerangschikt naar den omvang van hunnen invoer in België, en den uitvoer dien België daarheen heeft.

Handel van België met de voornaamste rijken — 1896.

INVOER TOT VERBRUIK. (millioen frcs.)	UITVOER UIT HET VRIJE VERKEER. (millioen frcs.)
1 Frankrijk 310.6	1 Duitschland 327.2
2 Duitschland 215.3	2 Gr. Brittannië 291.2
3 Gr. Brittannië 205.6	3 Frankrijk 287.5
4 Nederland 176.7	4 Nederland 171.2
5 V. S. v. N. Amerika 173.6	5 V. S. v. N. Amerika 48.9
6 Rumenië 128.5	6 Brazilië 37.4

Nederland neemt dus in beide rubrieken de vierde plaats in. De *totaalinvoer uit Nederland* bedroeg in 1895 174,6 millioen frcs. tegen 176,7 millioen in 1896 en is dus met 2,1 millioen frcs., of wel 1 pCt. op 1895 toegenomen. (Wij zagen reeds boven dat de Nederlandsche Statistiek een vermeerdering van 155,2 op 164,0 millioen gulden van 1895 op 1896 voor den uitvoer naar België aangeeft; een vermeerdering dus van 9,8 millioen gulden). De vermeerdering van den invoer in 1896 had plaats vooral van vee, granen, beetwortelen, mest, drogerijen, cacao etc., terwijl vermindering ondervonden: boter en margarine, gist, geweven goederen, chemische producten, paarden, koffie etc.

Wij laten hier een overzicht volgen van die goederen welke

voornamelijk door ons in België worden ingevoerd, vergeleken over 1895-96, gerangschikt naar de waarde van den invoer in 1896.

Invoer tot verbruik uit Nederland in België.

Volgn.	BENAMING DER GOEDEREN.	1896.	1895.
		Millioen fres.	
1.	Hoornvee	27.8	11.4
2.	Visch	11.7	—
3.	Boter	10.4	13.6
4.	Metalen	10.3	7.7
5.	Voedingsmidd. { Groenten, aardappelen, rijst, zout, eieren, gevogelte.	9.8	—
6.	Planten en plantaardige stoffen .	9.3	6.1
7.	Mineralen	8.—	7.8
8.	Verduurzaamde levensmidd. . .	8.4	—
	waaronder begrepen kaas. . .	6.7	6.7
9.	Grondstoffen voor de weverij { Vlas, hennep, katoen.	8.4	10.1
10.	Koffie	6.7	7.9
11.	Beetwortelen	5.8	3.8
12.	Hout.	5.2	5.2
13.	Veevoeder (récoltes et fourrages)	4.6	2.7
14.	Huiden	3.2	4.3
15.	Tabak	2.4	2.4
16.	Hars en aardpek	2.4	3.5
17.	Mest	2.4	1.8
18.	Drogerijen	2.2	1.6
19.	Paarden	2.1	3.3
20.	Chemische producten	1.9	3.3

De *totaaluitvoer naar Nederland* uit België bedroeg in 1895 165,0 millioen fres., in 1896 171.232; een vermeerdering dus van 6,2 millioen of 4 pCt. in vergelijking van 1895. Terwijl de invoer

in België uit Nederland met 1 pCt. toenam, vermeerderde de uitvoer van België naar Nederland in hetzelfde tijdperk met 4 pCt. Vermeerdering deden zich voor bij steen, metalen, linnen, geraffineerde suiker, machines, etc.; verminderingen bij ruwe suiker, voedingsmiddelen (rijst), drukwerk etc.

Het volgende overzicht geeft de artikelen welke België voornamelijk naar Nederland uitvoert, in 1895—1896, gerangschikt naar de waarde van den uitvoer uit België in 1896.

Uitvoer u. h. v. v. van België naar Nederland.

Volgn.	BENAMING DER GOEDEREN.	1896.	1895.
		Millioen fcs.	
1.	Metalen { staal, koper, tin, ijzer, { zink, lood	27.—	22.5
2.	Granen { meel { granen	17.4	—.—
3.	Garen	10.4	9.6
4.	Geweven goederen, linnen, jute, zijde, enz.	9.—	—.—
5.	Huiden, ruw, geloid, bewerkt. .	8.9	7.1
6.	Steen.	8.7	7.4
7.	Suiker, ruw en geraffineerd . . .	8.7	11.2
8.	Plantaardige stoffen en planten .	8.6	8.1
9.	Mineralen, ruw	7.2	7.2
10.	Aardewerk, steen, enz.	6.5	4.2
11.	Machines, spoorwegrijtuigen, enz..	6.5	6.9
12.	Chemische producten	6.3	6.5
13.	Steenkolen	6.1	5.5
14.	Grondstoffen voor de weverij . .	4.—	2.3
15.	Glaswerk, spiegel, venster en a. .	3.4	2.7
16.	Mest	3.—	2.9
17.	Papier	2.7	2.2
18.	Meubelen	2.5	2.—
19.	Hout	2.2	1.7
20.	Hars en aardpek, petr. geraffin. .	1.8	1.4

§ 2. Bronnen.

Bijna uitsluitend zijn de aangehaalde bedragen ontleend aan het „Tableau général du Commerce de la Belgique avec les pays étrangers, pendant l'année 1896". Hier en daar zijn ook vermeld de cijfers, ontleend aan de Nederlandsche „Statistiek van den in-, uit- en doorvoer gedurende het jaar 1896", welke aanmerkelijk verschillen van de Belgische, waar het betreft het handelsverkeer tusschen de beide rijken. In beide statistieken vinden wij een nota, aangaande de juistheid en den aard der gegeven cijfers, welke tevens de oorzaak der afwijkingen in de statistieken der beide rijken bevat. De Nederlandsche Statistiek zegt op pag. XXIII: „Bij den invoer en uitvoer te lande en langs rivieren en kanalen is altijd het aangrenzende Rijk, dus België of Pruisen, als land van herkomst of bestemming genomen. Goederen per spoor ingevoerd, door- of uitgevoerd naar Frankrijk zijn dus begrepen in de cijfers betreffende België." De Belgische Statistiek deelt op pag. VIII, na over de moeilijkheid om het land van herkomst of van bestemming te bepalen te hebben uitgeweid, mede: „Il ne faut donc pas perdre de vue que les relations commerciales entre la Belgique et certains pays étrangers peuvent être plus ou moins considérables que ne l'indiquent les relevés de la douane. Ainsi des importations et des exportations par terre *de et par* l'Autriche et la Suisse peuvent avoir été portées au compte de l'Association commerciale Allemande. De même, le compte de la France peut comprendre une partie de notre mouvement commercial par terre avec l'Espagne, l'Italie, et la Suisse." De cijfers der beide Statistieken geven derhalve geen juist beeld van het handelsverkeer van Nederland of België met de aangrenzende rijken, omdat in die cijfers bedragen zijn opgenomen van goederen bestemd voor of afkomstig uit rijken, welke door de aangrenzende landen doorvoeren. Op deze wijze laat het zich verklaren, dat de cijfers der Nederlandsche Statistiek zoozeer afwijken van die der Belgische. Zooals wij reeds opmerkten, voert België, volgens de Nederlandsche Statistiek, voor 10 miljoen gulden meer in Nederland in dan Nederland in België,

terwijl het omgekeerde door de Belgische wordt opgegeven, waar Nederlands invoer in België dien van België in Nederland met 5.5 mill. fres. overtreft. De bedragen der verschillende goederen verschillen ook aanmerkelijk. Wie kan zeggen welke cijfers de juiste zijn? Het komt ons voor dat de cijfers der Belgische Statistiek een relatief juist beeld van het handelsverkeer der beide rijken geven, omdat in de bedragen, door de Belgische statistiek gegeven onder *Uitvoer (commerce spéciale) van België naar Nederland*, wel minder goederen bestemd naar andere landen, dan Nederland, zullen zijn opgenomen, dan onder de bedragen genoemd onder *Invoer tot verbruik in Nederland uit België* in de Nederlandsche Statistiek, daar onder deze bedragen Italiaansche, Spaansche en Fransche goederen zijn begrepen. Om dezelfde reden zullen ook de cijfers der rubriek *Invoer (commerce spéciale) in België uit Nederland* in de Belgische Statistiek juist zijn, dan die der rubriek *Uitvoer uit het vrije verkeer uit Nederland in België* in de Nederlandsche, omdat onder deze laatste cijfers goederen begrepen zijn bestemd naar Spanje, Italië en Frankrijk. Hiermede hebben wij dus niet willen zeggen, dat de cijfers der Belgische Statistiek in 't algemeen juist zijn, dan die der Nederlandsche, — geen van beiden geven meer dan een zeer relatief juist beeld — maar wel dat, in het speciale geval van het handelsverkeer van Nederland en België, de Belgische cijfers betrekkelijk juist zijn dan de Nederlandsche. In hoeverre de Belgische Statistiek de moeilijkheid die zich hier voordoet beter heeft opgelost en of deze kan worden opgelost, kunnen wij niet beoordeelen.

Waar cijfers genoemd zijn is steeds, tenzij het tegendeel vermeld wordt, invoer tot verbruik (*commerce spéciale*) of uitvoer uit het vrije verkeer (*commerce spéciale*) bedoeld.

§ 3. Deelneming en resultaten.

Bij de behandeling der groepen hebben wij reeds aanleiding gevonden herhaaldelijk op te merken, dat de vertegenwoordiging van een of anderen tak van nijverheid niet in verhouding stond tot de

gewichtige plaats die deze in het handelsverkeer met België innam. Dit geldt natuurlijk ook van de deelneming van Nederland in haar geheel. Waar landen als Oostenrijk, Hongarije, Spanje en Zwitserland wier invoer in België verre achter staat (Oostenrijk 6.2 mill., Spanje 22.6 mill., Zwitserland 5.9 mill.) bij dien van Nederland, het noodig oordeelden, hetzij officieel, hetzij ten gevolge van particulier initiatief te Brussel niet achter te blijven, vraagt men zich af wat wel onze industrieën — het standpunt der Regeering berustte op antecedenten — in den beginne zoo deed aarzelen. Door hen zelf werd hierop ten antwoord gegeven, dat nu de Regeering zich onthield er toch niets van een Nederlandsche afdeeling terecht kon komen en de deelneming veel zoude kosten, voorts dat de tentoonstellingen elkaar te spoedig opvolgden — een bezwaar dat reeds in 1876 naar aanleiding der tentoonstelling te Philadelphia werd geuit, maar meestal scheen allen de expositie te Parijs in 1900 voor te zweven, waar — zooals het heette — de deelneming om niet zou zijn! Wel meenen wij dat het wegblijven van velen moet worden geweten aan de tariefregeling bij wet van 12 April 1895 en volgende door den Belgischen wetgever ingevoerd, waarbij artikelen als boter, margarine, verduurzaamde levensmiddelen, gist, gedistilleerd, zeep, sigaren, geweven goederen, deels zwaarder en dikwijls zeer veel zwaarder — b. v. sigaren van 300 op 600 fres. de 100 KG. — deels voor 't eerst werden belast bij den invoer. Onder deze artikelen zijn er die voor een zeer groot gedeelte uit Nederland in België werden ingevoerd en nu valt het niet te ontkennen dat de lust om in België deze artikelen ten toon te stellen al zeer gering moest zijn. Doch van de industrieën voor welke deze reden niet gold — wier invoer in België aanzienlijk is en wier goederen niet belast zijn bij den invoer — hadden eenigen het evenmin noodig geacht hun artikelen ten toon te stellen. Om b.v. de stijfjel-industrie te noemen. Van de ongeveer 8 miljoen KG. stijfjel die in 1895 in België werden ingevoerd, levert Nederland 4 miljoen KG. Van de 6.5 miljoen KG. kaas levert Nederland 5.6 miljoen KG., (Kaas betaalt 12 fres. de 100 KG. bij den invoer). Chicorei voeren wij in 800.000 KG. Ook deze artikelen waren niet in de afdeeling aanwezig.

Uit mercantiel oogpunt was de afwezigheid van de levensmiddelen te betreuren, doch het uiterlijk der afdeling heeft er zeker niet bij verloren. De voortbrengselen onzer kunstindustrie — aardewerk, zilveren en gouden werken, tapijten, meubelen, gesmeed ijzer, gedreven zilver, schilderwerk — voldoen op een tentoonstelling beter dan margarine, gist, boter en kaas.

De uitkomsten die de deelneming te Brussel voor de inzenders heeft opgeleverd na te gaan, blijft steeds moeielijk. Het komt ons voor dat velen van een tentoonstelling te zeer onmiddellijke uitkomsten verwachten en uit het oog verliezen, dat een tentoonstelling voor hen een middel van publiciteit moet zijn, waarvan de uitwerking het beste te vergelijken is met die, welke eene annonce heeft. Het is ons gebleken, dat inzenders die met hunne expositie slechts bedoeld hadden onze nijverheid te representeeren, in staat zijn geweest nieuwe débouchés, ook in andere landen dan België, voor hunne waren te ontsluiten. Voorts komt het ons voor, dat door inzenders, die met oordeel en smaak geëxposeerd hadden, resultaten waren te bereiken, en ook bereikt werden, maar dat velen door het à l'abandon laten hunner étalage of door een gebrekkige wijze van exposeeren, zich van den beginne de kans op eenig succes hadden afgesneden.

Doch bij de opsomming der verschillende factoren die een eventueel slagen onmogelijk maken, mogen wij zeker hier niet vergeten: de representatie. Hieronder zijn te verstaan de personen die de belangen der afwezige inzenders vertegenwoordigen. Slechts enkele inzenders vonden het noodig hiervan werk te maken. Bovendien was de keuze van velen nog buitengewoon ongelukkig. Het komt ons voor dat het gebrek aan organisatie onzer industrie en bedrijven, zooals de Franschen die in hun „syndicats professionnels" bezitten, mede hiervan de oorzaak is. Geen samenwerking onder de exposanten, geen collectieve inzendingen, en diensgevolge slechte of in 't geheel geen vertegenwoordiging welke voor den enkelen inzender, die niet deel uitmaakt eener collectiviteit, meestal te kostbaar is! Wanneer men daarmede vergelijkt den staf van betrouwbare personen dien de Fransche industrie zich gevormd heeft,

GEZICHT DOOR DE AFDEELING.

dan verwondert men zich eigenlijk niet meer over de decepties waarover Nederlandsche exposanten meenen te moeten klagen.

Wij willen hier nog vermelden dat na afloop der Tentoonstelling ons door verschillende industriëelen is verklaard, dat het hun achteraf speet niet te hebben deelgenomen.

Met den Katalogus der afdeeling vormt dit Verslag de geschiedenis der Nederlandsche afdeeling op de Wereldtentoonstelling te Brussel in 1897.

Indien de vermelding der cijfers van het handelsverkeer met België bij de verschillende goederen, die door Nederland aldaar worden ingevoerd, den handel of de industrie van nut mochten zijn, is daarmede het denkbeeld, dat bij de vermelding voorzat, verwezenlijkt. Wij zijn overtuigd van de onvolledigheid waarmede dit geschied is. Een onderzoek naar de prijzen der door andere rijken ingevoerde goederen, der grondstoffen, en de hoogte der arbeidsloonen zou ons te ver gevoerd hebben.

Het zij ons veroorloofd op deze plaats onzen welgemeenden dank uit te spreken aan hen, die door ons gedane vragen aangaande afzet, concurrentie, invoerrecht hunner goederen in België, zoo bereidwillig hebben beantwoord en ons zodoende hebben gesteund bij de samenstelling van dit verslag.

*De Secretaris der Commissie
tot behartiging der belangen der Nederl. Inzenders
op de Wereldtentoonstelling te Brussel 1897,*

Jhr. Mr. K. J. SCHORER

AMSTERDAM, JUNI 1898.

BIJLAGE

BEKRONINGEN

TOEGEKEND AAN

Collaborateurs en Coöperateurs.

COLLABORATEURS.

A. Eerediploma.

1. Ed. CULPERS, Architect, AMSTERDAM.
Commissie ter behartiging der belangen der Nederl. Inzenders.

B. Diploma der gouden medaille.

1. Dr. P. J. KAISER, LEIDEN.
Verificateur van 's Rijks zeeinstrumenten.
Departement van marine.
2. A. LECOMTE — JOOST THOOFT & LABOUCHÈRE. DELFT.
3. G. OFFERMANS — JOOST THOOFT & LABOUCHÈRE. DELFT.
4. H. KIP — VAN DULKEN WEILAND & Co., ROTTERDAM.

C. Diploma der zilveren medaille.

1. S. SENF — JOOST THOOFT & LABOUCHÈRE, DELFT.
2. J. T. M. VISSER — JOOST THOOFT & LABOUCHÈRE, DELFT.
3. JOSEPH HERMANUS — H. F. JANSEN & ZONEN, AMSTERDAM.
4. E. VOS VAN HAVESATE — H. F. JANSEN & ZONEN, AMSTERDAM.
5. JAN WIND Hzn. — H. E. OYING JR., ROTTERDAM.
6. C. KRAAN — DE BONT & LETTEN, AMSTERDAM.
7. MEL. H. SEEGER — DE BONT & LETTEN, AMSTERDAM.
8. PIETER STROO — D. & M. GROOTES (GEBR) WESTZAAN.
9. JOH. SAM. DE JEU — HULSTKAMP & ZON & MOLEN, ROTTERDAM.
10. PIET VAN COEVORDEN — ERVEN L. BOLS, AMSTERDAM.

D. Diploma der bronzen medaille.

1. PAUL ARNAUX — ERNEST MARTIN, ROSENDAAL.

COÖPERATEURS.

A. Diploma der zilveren medaille.

1. JOH. STERK — H. KIKKERT, VLAARDINGEN.

B. Diploma der bronzen medaille.

1. JOHANNES KAPTEIN — J. J. MEIJER, AMSTERDAM.
 2. CORNELIS LUIT — J. J. MEIJER, AMSTERDAM.
 3. P. VERHAGEN — JOOST THOOFT & LABOUCHÈRE, DELFT.
 4. G. T. BARTELSMAN — H. F. JANSEN & ZONEN, AMSTERDAM.
 5. W. B. DORLAS — H. F. JANSEN & ZONEN, AMSTERDAM.
 6. F. M. HEMMEKEN — H. F. JANSEN & ZONEN, AMSTERDAM.
 7. GERRIT BLAUW — VENNOOTSCHAP VERWER, KROMMENIE.
 8. ERNEST MARS — VENNOOTSCHAP VERWER, KROMMENIE.
 9. HENDRIK ENGEL — D & M. GROOTES (GEBR.), WESTZAAN.
 10. J. H. MELJMAN — D. & M. GROOTES (GEBR.), WESTZAAN.
 11. P. C. DE HAAN — HULSTKAMP & ZOON & MOLLIN, ROTTERDAM.
 12. ARIE NOORDAM — DANIEL VISSER & ZONEN, SCHIEDAM.
 13. JAN KORNAUT — H. KIKKERT, VLAARDINGEN.

C. Diploma der eervolle vermelding.

1. JULES FAY — ERNEST MARTIN, ROSENDAAL.
 2. JAN KRIEK — VENNOOTSCHAP VERWER, KROMMENIE.

